

Morality that is ignored: Examining the movie “Davaro” in the context of Marxist morality

Salih Gürbüz¹, Mevlüt Can Koçak², Burak Türten²

¹Necmettin Erbakan University, Faculty of Fine Arts and Architecture, Department of Cinema-Television, Konya, Türkiye;

²Karabük University, Safranbolu Türker İnanoğlu Faculty of Communication, Department of Radio, Television and Cinema, Karabük, Türkiye.

ABSTRACT

Morality is a set of values and beliefs that continuously evolves throughout human history. Societal morality is the set of behavioral rules and principles based on value judgments such as right, wrong, good, and bad that are accepted by the majority. The literature presents many theories and approaches, offering different perspectives. Durkheim's sociological approach emphasizes the role of collective consciousness and social integration in shaping moral values. Freud's psychoanalytic theory focuses on the role of the unconscious mind and childhood experiences in moral development. Kant's ethics highlights the importance of universal moral laws derived from duty and reason. Explaining these different theories and their foci enables a more comprehensive understanding of the multifaceted nature of morality. Karl Marx explains morality, which is dynamic for historical and social reasons, through economic structure. According to Marx, the capitalist system corrupts human morality and leads to moral decay. This study analyzes the film "Davaro" in the context of Karl Marx's understanding of morality, in accordance with the discourse analysis model with the perspective of ideological film analysis. The discourses in the film, selected through purposive sampling, are analyzed within the thematic framework of power, class, interests, social structures, deception, exploitation, social order, and morality. The study assumes that the social moral elements in the movie "Davaro" align with the Marxist understanding of morality. This study is deemed important as it aims to contribute to the understanding of morality in Turkish cinema. In the movie "Davaro," economic-based relationships weaken, deteriorate, and sometimes ignore moral values, according to the study. Individual and social interactions disregard Turkish cultural values when economic interests and class power balances shift.

KEYWORDS

Social morality, Marxist morality, movie “Davaro”

Introduction

The word morality derives from Old French moralite or late Latin moralitas, from Latin moralis, from mos, mor- ‘custom’, (plural) mores ‘morals’ (oxfordlearnersdictionaries.com). The term refers to a system of values, normative rules, or principles according to which intentions or behaviours are judged to be good or bad, right or wrong. Such judgment can arise from cultural, religious, or philosophical beliefs (oxfordreference.com). The Latin word "Moralis" corresponds to this concept. The concept means "temperament" in Latin, as well as in Arabic. In other words, both in the Western world and in the Islamic world, the concept of morality is related to "human character, temperament. Al-Ghazali interprets this situation as follows: "Morality is a faculty that is established in the soul, from which actions easily emerge without the need for any intellectual compulsion." (Ghazali, 2021, p. 15.)

However, these actions may not always remain constant. Therefore, moral norms are not eternal, but are value judgments that hold truth within a certain time frame. In other words, moral

rules that are applicable in a certain period can change over time and may even lose their importance (Aktan, 2009, p. 40). Yet, this situation does not preclude discussion on the concept of "morality". The concept has been debated in almost every period of history and interpreted by many philosophers. While some philosophers have approached morality from a philosophical perspective (Platon, 2021, p.408-410; Aristoteles, 1987, p. 41-43; Kant, 2006, p.18-23), others have considered it from personal, sociological (Durkheim, 2016; Bauman, 2011, p.71-77; Simmel, 2009, p.15-17), psychological (Freud, 2011, p.77-83; Lacan, 2012, p.35-37; Jung, 2006, p. 103-105), and economic (Marx & Engels, 2011, p.28; Pfeffer, 2001, p. 171-174; Kellner, 1981; Miller, 1984, p.35-38) viewpoints.

Throughout history, perceptions of morality have varied significantly, leading to diverse assessments in different epochs. Certain sections of society have adhered strictly to moral standards, whereas others have subjected them to scrutiny and critique (Scanlon, 2011, p. 243). At this juncture, Wolf critiques attempts to perceive morality from a static perspective. Wolf contends that such a viewpoint is overly simplistic and misleading (Wolf, 1999, p. 203). Additionally, the collectivist moral philosophy which is opposed and critiqued by Rand is questioned. According to Rand, in a morality-based life, the individual sacrifices their own interests in favor of duty to God, which is considered a form of coercion. In Rand's philosophy, morality encompasses living for one's own sake. Rand posits that individuals should pursue their personal benefits, as seeking personal gains is synonymous with pursuing one's own happiness (Gotthelf, 2016, p. 73). Personal benefits, pleasures, and happiness tend to relegate to the background morality. In a way, morality is interpreted through the lens of happiness and sorrow.

According to Nuttall, in morality, value is created through contrasts (Nuttall, 2011, p. 14-15). In a sense, attempts are made to construct a harmonious state through these moral opposites. In doing so, various elements, including "condemnation," can be utilized (Descioli & Kurzban, 2009, p. 281-283). Thus, morality facilitates the establishment of both automatic and controlled behaviors (Krebs, 2008, p. 149).

However, the use of examples in achieving controlled behavior may render the moral action questionable. This is because "morality" cannot be interpreted solely based on examples. Confining morality to specific examples is one of the greatest injustices that can be done to it. The real question is, "Is the example presented to us worthy of being a model?" This should be the first point of scrutiny (Kant, 2002, p. 24). Likewise, the behavior that is considered exemplary in one era may not be deemed so in another. The environment in which an individual is raised and their life experiences also determines moral templates (Koçak & Küçük, 2020, p. 276). Although morality is seen as a universal value, each nation and society has its own moral values. These values can show flexibility over time by adapting to changes in the cultural and social framework (Villiers, 2023, p.44). The periodic strengthening or weakening of human beings can also affect the view of morality.

The strengthening or weakening of a person can change his or her moral disposition. According to Lammers (2015, p.15-19), there is a relationship between morality and power. An individual's power can sometimes cause him or her to engage in immoral behavior. Individuals with power are more likely to engage in self-interested behavior. Being powerful or feeling powerful may cause an individual to eliminate behavioral constraints. However, when the powerful are exposed to serious criticism, it may cause them to reconsider their behavior. The development of social life can be realized through morality. Morality can influence social practices through criticism. Through criticism, society can be forced to change (Poole, 1993, p.13). Criticism can function as a tool in the implementation of moral norms. Therefore, morality plays an important role in maintaining order in society and can influence the functioning of society (Ülken, 1969, p.5).

Numerous figures have examined morality from a critical perspective, one of whom is Karl Marx. He consistently questions moral judgments and highlights the abundance of praises and condemnations within morality. According to him, ideologies are disseminated through these praises and condemnations, and the prevailing ideologies are those of the ruling class (Peffer, 1981, p. 67). Marx is among the thinkers who particularly assess the concept of "morality" in terms of infrastructure. In this study, Marx's approach to grounding morality, considering his economic reductionist perspective, will be critically analyzed using critical discourse analysis in the context of the moral understanding in the movie "Davaro"

Conceptual framework

Social morality

Throughout human history, all communities have been in search of a peaceful atmosphere in which to live. Depending on the historical context, various manifestations of this search have emerged. Arguments have been put forward for the use of laws, censorship, punishment, violence and war to establish a safe and peaceful environment. However, all efforts to achieve peace are ultimately based on social norms and assumptions. In other words, the achievement of peace depended on the approval of society after these endeavours. The idea of "public opinion" has become much more important, as the consent of society now plays a major role in ensuring social cohesion. This concept and its repercussions on public opinion have been discussed by many thinkers throughout the ages (Yilmaz & Ince, 2022, p. 615).

Discussions about social consent and the acceptance of human behavior are often associated with morality. The idea of morality may also be shaped by social practices. In this respect, morality is also a mirror of society. Idealists, on the other hand, argue that moral judgments are fed by a divine source independent of society. According to them, these ideas, which are seen as infallible in a sense, have been imposed on human consciousness (Poltzer, 2000, p. 251). Underlying ethical presuppositions may also encompass the endeavor to uphold societal order. Hence, the construction of morality is indispensable across all civilizations, irrespective of their developmental stage. This notion of morality is employed to delineate the norms anticipated in communal life (Demir, 2003, p. 73). This is because morality underpins numerous societal approaches that extend beyond legal statutes. Jean-Jacques Rousseau, perceiving the influence of public sentiment as beneficial in a societal context, posited that public opinion fosters a sense of unity within the community and compels individuals to adhere to social norms within the framework of universally applicable traditions and customs. This, he argued, maintaining a conservative stance and averting the degradation of moral standards.

Rousseau contended that the essence of the potency and significance of public opinion lies in its moral attribute. He perceives the robust expressions of public sentiment, particularly moral and conventional values, as essential elements to safeguard, epitomizing the finest attributes of a populace. In Rousseau's perspective, public opinion functions as a judicial entity, and it becomes imperative to eschew condemnation from this collective judgment (Yilmaz & Ince, 2022, pp. 617–618). Furthermore, the discourse extends beyond juxtaposing morality with law to encompass the comparison between morality and ethics. While morality is an observable phenomenon manifesting at individual, communal, and societal levels within specific events and historical frameworks, ethics is recognized as a philosophical discipline. This field undertakes the analysis of moral phenomena, scrutinizes, and categorizes moral viewpoints and doctrines, and elucidates the congruities and divergences among them. Several distinctions demarcate the concept of ethics, derived from the Greek term "ethos," and occasionally used interchangeably with "morality" in the Turkish lexicon, from the notion of morality.

The most prominent of these is that ethics involves written rules. Another factor that distinguishes ethics from morality is that morality can remain more local and regional even in the same country, while ethics is more inclusive and sets forth universal principles. According

to Plato, morality is absolute and universal. His moral ideas are based on ontological and epistemological foundations. The division of knowledge into reliable (episteme) and unreliable (doxa), and the soul having different existential parts, point to these foundations. In this context, Plato asserted that virtue is something that can be learned, leading to the conclusion that "knowledge is virtue." He grounded his ethical theory on the concept of forms, which he believed to possess a reality superior to that of the sensory world (Bircan, 2023, p. 325). Aristotle's departure from Plato and Socrates stems from his belief that the explanation of truth should not be sought beyond the tangible world but should be based on our world. According to him (Özturan, 2015, p. 319), reason constitutes the fundamental source of morality. On the other hand (Yaman, 2023, p. 96), Aristotle perceived ethics as a mode of behavior that blossoms within the human soul, associating it with the manner in which habits emerge. From this perspective, the morality sought in an individual's behavior is related to their ability to choose and perform the correct action in all their endeavors. Aristotle's mentor, Plato, had established a binary structure regarding morality, delineating between the good and the not good. According to Plato, humans harbor a divided moral structure. One side of this structure represents immorality, while the other side signifies thought, soul, and morality. This dual nature within the individual inevitably leads to the formation of conflict within the self (Durkheim, 2016, p. 170).

In addition to the influence of different thinkers on the understanding of morality in their respective eras (Acar, 2021, p. 137), the general characteristics of each era also affect the understanding of morality. For example, agriculture and handicrafts positively influenced the formation of morality in the Middle Ages. Individuals who made their living from agriculture or crafts supported the formation of a relatively moral structure as they would resort less frequently to illegal means. In 18th- and 19th-century England (Erkal, 2022, p. 88), on the other hand, oppressive and heavy morality emerged. Within this moral order, women are restricted, and their sphere of activity is narrowed. In this sense, the concept of morality has sometimes been evaluated and interpreted through the lens of sexism, focusing on women's chastity. Bertrand Russell evaluates this situation, especially through the influence of Christianity. Because the defenders of morality in social life were men, women were seen by them as seductresses (Russell, 1983, p. 45).

In the Middle Ages, moral philosophy was heavily influenced by religion and the church, with ethical thoughts, approaches, and evaluations predominantly based on religious principles. Notions of right and wrong, or good and evil, were defined within religious frameworks. The prevailing belief was that worldly happiness was insignificant compared to the afterlife rewards. With the Renaissance, this religious-centric perspective was questioned, leading to the emergence of individualism, which prioritized personal desires and expectations in moral understanding. Renowned as significant thinkers of modern times, Kant and Rousseau, who are known for their analyses of political structures (Turan, 1997, p.12), have situated the concept of freedom at the core of moral philosophy. The roots of rights-based (ethical) understanding trace back to Immanuel Kant. The fundamental idea in Kant's political theory is the intrinsic value of the individual. This intrinsic value is grounded in the individual's ability to be free and to autonomously create and follow rules. Legal rights and rules should aim to protect this freedom and equality. From this perspective, Kant is a defender of individual rights.

According to Kant, individual rights are based on what he perceives as the indispensable attributes of a person. Individual rights encompass everything that allows a human to live in moral freedom (Kant, 2001, p.208). Both Kant and Rousseau propose an altruistic and ascetic ethical view. They also suggest an analysis based on this view. They prefer to consider moral behavior independent of causality and separate from the laws of nature (Kant, 2001, p.17). Kant's moral philosophy is built on a dual division of nature and being. Nature completely surrounds and influences human beings. The integrity of the realm of being is also covered by morality. There are two methods for morality. The first method aims to reach a conclusion through experiments. In the second method, one enters the realm of experience through reason

and attempts to access apparent entities. Friedrich Nietzsche (2010, p.43) maintains a critical distance from moral judgments and addresses these judgments in a manner similar to his treatment of religious ones. Nietzsche states concerning morality:

"There are no moral facts. The common aspect between moral and religious judgments is their belief in non-existent realities. Morality is merely an interpretation, or rather, a misinterpretation, of certain phenomena. Just like religious judgments, moral judgments belong to a stage of ignorance where the distinction between what is real and what is imaginary has not yet been established. Therefore, at such a stage, when "truth" is mentioned, it only defines what we, today, refer to as "delusions". In this regard, one should never take moral judgments at face value. In this form, they always contain nothing but nonsense".

Nietzsche (2013, p. 152) argues that people are hypnotized through morality, and individuals are dehumanized using moral standards. According to him, just as animals hibernate; humans are put to sleep using morality. Ross states that morality has a more effective power than all courts due to its dominance in every field, its ubiquity and cost-effectiveness. According to Edward Ross, public opinion, even if it is not institutionalised, functions as an effective mechanism in social control thanks to its sanctions (Ross, 1969, p.92). Law was classified into three categories by John Locke in his research on society and public opinion in the 17th century: civil law, divine law and law based on law. Locke (1690) explained social law as a system of rules based on virtue, vice or reputation. He said that individuals relinquish their power to exercise force and delegate it to the state, meanwhile the public retains the ability to approve or disapprove of the actions of the people with whom they live in society (p. 476).

David Hume, in parallel with John Locke's views, stated that people give up a certain kind of authority by establishing states, but they do not give up their judgements, such as the ability to approve or condemn their surroundings and others. David Hume emphasised the importance of public opinion for governments. Because people naturally take into account the opinions of other people and act accordingly, they often adjust their behavior to align with those opinions (Hume, 1963, p. 29).

In his book "Public Opinion", Walter Lippmann underlined the mechanism of social control, defined public opinion as "a moralised and codified version of facts", and said that for an individual "condemnation or approval" is the moral essence of public opinion (Lippmann, 1964, p. 92).

The philosophers mentioned above have viewed and interpreted the concept of morality from various angles. While some regard morality as a tool for controlling society, others consider it a duty. Marx, who sees morality as sermon, has maintained a considerable distance from morality. Indeed, Marx believes that morals are sermons produced to serve capitalism.

Marxism and morality

Marx's perspectives on morality have ignited considerable debate among scholars. While it is commonly argued that Marx eschewed moral discourse, his oeuvre, devoid of dedicated treatises on morality or ethics, exhibits a scant deployment of traditional moral vernacular. His engagement with moral issues appears tangential, primarily framing morality within the context of class dynamics. Marx posited that morality serves as an instrument for utilization by the proletariat (Brenkert, 1998, p. 18–29). Furthermore, Marx identified inherent contradictions within the capitalist framework, which he believed precipitated a moral degradation. He argued that the capitalist mode of production engenders moral contradictions, as it shapes moral consciousness. In societies with a capitalist system, the media has become an institution within the industrial sector, serving economic and political functions. (Büyükbaykal & Yılmaz, 2021, p. 539). For Marx, material reality holds primacy over consciousness, suggesting that material conditions have the power to alter human perceptions and values. Thus, he contends that capitalist pursuit, inherently materialistic, erodes human morality (Politzer, 2000, p. 206-208).

From the statements above, it is evident that Marx interprets morality through an economically reductionist lens. Within this framework, conflicts of interest often arise due to private property, where the objective is to sell at the highest and purchase at the lowest possible price. Such opposing interests lead to a deviation from moral standards. Each party seeks to exploit the other's lack of knowledge, resulting in legalized fraud through commerce. According to Marx, no true morality exists within this system since it is one where "respect is accorded only to those who can afford it" (Marx, 2015, p. 357). In reality, moral norms are crafted to ensure the smooth operation of this system, with the ultimate goal being to maintain order (Marx, 1998, p. 271). This is underpinned by the long-standing notion that money is "the destroyer of the moral order" (Marx, 2011, p. 138).

Given the prevailing perspective on morality, it is almost impossible to claim that Marx had a classical conception of morality. For he never advocated universal patterns of behaviour or offered a set of moral guidelines or exhortations to society or the individual. Similar to modern meta-ethical research, he critically examined the ideas underlying moral judgements such as good versus evil, pleasure versus pain, and duty versus freedom. In other words, this thinker suggests that several ideas, principles and rules used as criteria for moral behaviour in society and history should be re-examined, questioned, and even completely abolished (Gedikli & Gedikli, 2022, p. 669). According to Marx, capitalist society has also established its own principles and laws, which have led individuals to drift away from their intrinsic values, resulting in alienation from both themselves and society. This has precipitated a moral collapse (Koçak & Küçük, 2021, p. 528). Sovereign powers have rendered individuals passive, stripping them of the ability to question social life. Consequently, distinguishing between what is moral and what is not has become increasingly difficult.

Marx contends that the capitalist system leads to significant moral degeneration, particularly affecting women and children. Specifically, the compulsion for mothers to work within the capitalist framework often results in early separation from their children. This detachment can become so severe that some mothers resort to feeding their children opium-laced formula (Marx, 2011, p. 383). Alienation is not exclusive to mothers or the impoverished; Marx also notes that money hoarders experience alienation, turning away from the world's joys and focusing solely on accumulating social wealth (Marx, 1978, p. 173). Within this framework, Marx argues that the capitalist structure alienates all individuals, stripping away their freedom. He believes that class society not only undermines human morality but also leads to a fundamental alienation from one's own essence (Gedikli & Gedikli, 2022, p. 679). Furthermore, the conditions of misery and poverty foster a unidimensional mode of thinking, rendering concepts such as equality and justice inherently contradictory (Marx, 2013, p. 79).

The fear of poverty and misery can lead individuals to become increasingly isolated. For instance, Kafka's "The Metamorphosis" illustrates how individuals experience profound alienation from society due to the dread of job loss. In the narrative, Gregor Samsa awakens one morning to discover he has turned into an insect. The story delves into Samsa's apprehension regarding his ability to attend work in this altered state, highlighting his anxiety post-transformation more than the transformation itself. The text emphasizes that Samsa, once a financial contributor to his household, can no longer fulfill this role after his metamorphosis, leading to his family's estrangement from him (Kafka, 2020).

When examining the concept of alienation from an individual perspective, it is characterized as "a condition in which a person becomes disinterested in society, cultural values, and the distribution of roles, perceives values and norms as meaningless, and feels powerless and isolated". Conversely, Marx's analysis of alienation deviates from focusing on social and cultural values, gravitating instead towards economic factors. He posits that workers are misled by vacuous doctrines and ideologically subjugated. Again, economic capital plays a role in the barbarization of workers (Kızılcelik, 2013, p.47-48). The underlying reason for Marx's stance is undoubtedly his belief that morality has been co-opted as a tool by the bourgeoisie. When

shaping morality, the bourgeoisie can modify it to serve their own interests. Marx asserts that the morality fashioned by the bourgeoisie can attain societal acceptance. Additionally, economic pressures can lead to varying interpretations of morality. In this study, a criticism of social morality through cinema, which is seen as an important medium, is addressed in the context of Marxist morality, and discourse analysis has been used as a method."

Research methodology

This study examines the film "Davaro" (1981), directed by Kartal Tibet, from a Marxist moral perspective. The film was selected through purposive sampling due to its elements focused on class, power, economy, and morality. Purposive sampling is a method where the researcher includes units in the sample based on subjective evaluations aligned with the research purpose, drawing on prior knowledge, experience, and observations (Ural & Kılıç, 2011, p. 45). The aim of this study is to analyze the moral elements related to power, class, interests, social structures, deception, exploitation, and social order in the film "Davaro" within the context of Marx's approaches to morality. It is anticipated that this study will contribute to the literature on the understanding of morality in Turkish cinema, specifically through the lens of "Davaro." Discourse analysis was chosen as the method for this analysis due to the film's complex structures containing literal, connotative and various other meanings alongside both linguistic and non-linguistic elements. Discourse analysis examines the structure, functions, and usage patterns of language (Marshall, 2005, p. 692-693). In discourse analysis, qualitative analyses are conducted using theoretical approaches, considering the grammatical features within the complex structure of discourse. Initially used in linguistic studies, discourse analysis has become increasingly prevalent in recent communication research due to the growing influence of mass media on public opinion (Aziz, 2011, p. 147). Discourse analysis aims to reveal the functions and structures of text and speech in social, political, and cultural contexts (Özer, 2015, p. 201). Critical discourse analysis, in particular, involves examinations related to themes such as "power, dominance, hegemony, ideology, class, gender, race, discrimination, interests, reproduction, institutions, social structures, and social order" (Özer, 2015, p. 201). The discourse analysis of "Davaro" was conducted within the framework of Marxist morality due to the economically based relationships depicted in the film. Moreover, ideological film criticism was employed in the analysis. According to Özden (2020, p. 165), ideological film criticism is rooted in Marxist theory. This analytical approach scrutinizes films by focusing on ideological determinants. In the ideological framework, Karl Marx examines politics and economy in conjunction, analyzes the positioning of individuals in relation to ideology through the significance of the economic and cultural structures (Kabadayı, 2018, p. 60). This study is considered significant for its contribution to the limited literature on the understanding of morality in Turkish cinema, specifically through the film "Davaro."

Findings

Details of movie

Table 2 Details of the Davaro movie

Title of the Movie	Davaro
Director	Kartal Tibet
Screenplay	Yavuz Turgul, İhsan Yüce, Kartal Tibet
Producer	Yalçın Başaran
Director of Photography	Çetin Gürtop
Release Date	1981
Duration	94 minutes
Actors	Kemal Sunal, Pembe Mutlu, Şener Şen, Adile Naşit, Ayşen Gruda

Movie story

Memo needs to earn enough money to get married; so he leaves his village to work in Germany. When he has enough money, he returns to his village. Memo wants to marry his fiancé Cano, and a wedding will be held in the village. However, Memo has a disagreement with Sulo, who is released from prison and tries to prevent Memo from getting married. Hamo asks Memo to kill Sülo, but Memo refuses this request. Sülo says that if Memo does not kill him, he will leave the village. Memo accepts this offer because there is no other way to get married and, in accordance with the plan, he shoots Sülo in the village square. The villagers believe that Memo killed Sülo. When Memo and Sulo meet later in the mountain at a bandit's place, a fight breaks out. When Sulo sees the bandit's money, he decides not to stay in the city.

Picture 1 Poster of movie "Davaro"

Discourse analysis of the movie "Davaro"

In the first scene of the movie, Hamo becomes happy upon hearing that his son Memo has returned from Germany, and he tells his son's fiancée, "He's coming from Germany, let the enemies be envious. This expression emphasizes economic power and the superiority that comes with it. Portraying being from Germany as a position of superiority and envy reflects capitalist ideology. Additionally, Germany is seen as a place offering more economic opportunities, which makes Memo appear superior to those who stayed in their homeland. This situation reflects class distinctions and the economic inequalities of the capitalist system.

The villagers prepare to welcome Memo with drums and zurnas in the village square. One of the villagers suggests sacrificing an animal as soon as Memo arrives, highlighting the belief that Memo is like a "state bird" bringing wealth. The villagers' reception of Memo and the sacrificial offering demonstrates that possessing economic power creates a hegemonic structure that is accepted by society. This explains how those with economic power hold a hegemonic position in a capitalist system. The discourses in the movie emphasize how capitalist ideology glorifies economic power and its role in social relationships. This criticism of the capitalist system shows how economic power shapes social relationships.

During Memo's welcoming ceremony, the village girls tell Memo's fiancée, "You hit the jackpot, girl, someone like Memo is hard to find. This statement shows the association of economic power with individual value and luck. Memo's financial wealth increases his worth and highlights that being in a relationship with him is widely considered a great fortune. Various segments of the village hold economic expectations for Memo's return. The village headman says that Memo will build roads and fountains; the village imam states that Memo will cover the entire mosque's expenses; the village teacher mentions that Memo will repair the school roof; and one of the villagers suggests that Memo will undermine the landlord's status and pay off all the villagers' debts. Memo's economic expectations for the village chief, imam, teacher, and other villagers show that social power relations are based on economic foundations. Each seeks to strengthen their position by benefiting from Memo's economic power. In the movie, Memo's economic power is the main factor determining the villagers' expectations and behavior. This situation

highlights the economic inequalities created by the capitalist system and their effects on social relations. The influence of Memo's economic power on the social structure of the village reflects capitalist ideology. Everyone's expectations of Memo demonstrate the determining role of economic power in social values and relationships. This criticizes the ideology of the capitalist system, which exalts economic power and makes it the fundamental element of social hierarchy.

Marx interprets this situation by saying that people can approach their neighbors in the most endearing manner in times of need. According to him, people do this to gain money through deceit (Marx, 2013, p. 51). According to Marxist thought, deceit and malicious acts are driven by economic reasons (Ince et al., 2023, p. 1042). The attitudes, behaviors, and thoughts of the characters in the movie align with Marx's views. In the movie, the villagers anticipate Memo's return from Germany in a luxurious automobile; however, he arrives in a horse-drawn carriage instead. The villagers inquire about the absence of a car, referencing a previously sent photograph depicting a vehicle. Memo clarified that the car belonged to a friend. The local authority (mukhtar) questions Memo's inability to procure a vehicle despite having spent three years in Germany, to which Memo responds that he barely managed to accumulate the necessary dowry, as he was employed as an undocumented laborer. Disappointed, the mukhtar withdraws his support and takes his daughter and Memo's fiancée away, leading the villagers to disperse. Memo's mother confronts him, indicating that the villagers' initial enthusiasm was not for his person but for the presumed wealth he would bring. This scenario encapsulates a transformation in the villagers' attitudes towards Memo upon the realization that he is not affluent, underscoring Marx's assertion that money can significantly alter human interactions and possesses the capacity to "confuse and invert all human and natural qualities. Marx further contends that money acts as "the power that brings together the incompatible brothers" (Marx, 2006, p. 184-185). There is a parallel between Marx's statements and narratives portrayed in the movie. In this context, cinema can be construed as a reflective medium for social structure. As Özçelik (2020, p. 33) posits, cinema, delineated as "the mirror of social structure," is pivotal in delineating societal life experiences, social existence, beliefs, culture, and, succinctly, the reality of society. This indissoluble bond between cinema and social structure is vividly illustrated in cinematic productions.

On the day Memo is to marry his fiancée, his blood feudal enemy Sülo is released from prison, and comes to the village. His mother, the villagers, and the Agha emphasize that Memo must kill his blood enemy, as it is a tradition, with the words, "Today is the day for your father's soul to find peace, son." *The time has come to take that blood. "First his blood, then Cano's wedding.* They tell Memo that if he does not do this, he will violate their customs and traditions. The village Agha, in particular, expresses his demand that Memo kill his enemy with the words, "Shoot and take his blood, or this wedding won't happen." *If you don't shoot him, I will not let you live in this village. Now go away from my sight.*" Marx sees such claims as moral preaching. He believes that moral preaching, which he sees as an imposition of the superstructure of class society, is concerned with consequences rather than causes. For this reason, Marx cynically criticised philosophers and others who sought unchanging, ultimate moral norms that determine people's behaviour, and believed their efforts to be meaningless (Brenkert, 1998, p. 31, Yardımcı, 2020, p. 638). Marx's views on moral sermons are evident in a related scene in the movie.

Memo is arrested by the gendarmerie, who believe he shot his bloody enemy Sülo, and is then taken to prison by bus. During this time, bandits stop the bus and rob people of their valuable belongings. Realizing that Memo is a prisoner, the bandits take Memo with them. Memo starts an ambush with the bandits. During one of these ambushes, Memo encounters Ali, a resident of his village, and gives him some money. Later, Ali recounts Memo's bravery to his friends at the coffeehouse, saying, *"I heard a roar as if thunder were striking. One of the pregnant women had a miscarriage. Then I saw Davaro coming down from the mountain, shooting a flying cow in its eye. We were all shaking with fear."* After this event, the villagers, including the imam, started praising

Memo again. The village imam praises Memo by saying, *"I knew he would be a brave man from the day he was born."* One of the villagers even tells Ali, who is praising Memo, *"He is not a simpleton; he is Davaro, the god of bravery."* The villagers want to complain to Memo about the village Agha, to whom they are indebted. In the movie, the bandit leader Bekiro uses religious expressions like *"This raid has been bountiful,"* associating the religious concept of "bounty" with the economic activity of robbery. This is an example of how economic interests are legitimized through religious discourse. Additionally, when Ali describes Memo to the villagers, he says, *"But when he stood before us, I saw a divine light on his face."* This expression glorifies Memo's economic power and superiority in a religious context. It shows how economic power is reinforced and legitimized by religious discourse, securing economic power's place in the social hierarchy. From a Marxist moral perspective, the use of religion for economic interests and its impact on social structure is criticized. The religious discourses in the movie critique how religion is used as a tool to legitimize economic interests and power. Associating religious expressions with economic activities reflects the capitalist ideology that exalts economic power. This situation includes a critique of how economic power is legitimized through religious discourse. According to Tuğcu (2016, p. 57), each social class constructs an ideology aligned with its own interests, and the power generated by this ideology shapes the corresponding lifestyle. The ideology embedded within this social structure perpetuates its dominance by reinforcing itself through various mechanisms.

The bandit leader, Memo and the other bandits go to the village to take Memo's wife. Despite engaging in illegal activities, they are welcomed by the villagers with drums and zurnas and receive great attention. Even the village Agha greets Memo and the others with the words, *"Welcome to our village, we are honored by your presence."* This language legitimizes the economic and social authority of those involved in illegal activities. This language shows that those with economic and social power are accepted by society, a status supported by tradition. Furthermore, the economic and social authority of the bandit leader and Memo, is legitimized through traditional ceremonies, showing that hegemonic structures are based on economic power. The villagers are particularly flattering of the bandit leader and Memo. They even mention that the village of Agha will sacrifice an animal in honor of the bandits. The villagers' excessive flattery of the bandit leader and Memo, shows how those with economic and social power rise up the social hierarchy and are accepted by it. This emphasizes the determining role of economic power in social relations. In the movie, the villagers see Memo's failure to kill his bloody enemy as inconsistent with moral values. Nevertheless, it is considered normal for a bandit leader to be welcomed with drums and zurnas. This shows that traditional moral values legitimize violence and revenge, and that these values are intertwined with economic and social power relations.

Marx and Engels link this situation to the capitalist system, using the following expression: *"For each social situation, there are eternal truths such as freedom and justice, etc..."* Communism, however, abolishes eternal truths. Instead of reforming religion and morality, it abolishes them outright, which contradicts the historical developments to date." (Engels & Marx, 2014, p. 57). These two thinkers emphasize the influence of ideology on values by questioning moral values. In this context, regardless of the ideology of a society or an individual, religious or moral values should not be ignored. In the relevant scene in the movie, however, the contradiction between moral values is clearly evident, which is contrary to this view.

Following Memo's disclosure that Bekiro has concealed his bandit-derived earnings underground, Sulo endeavors to ascertain the location of these funds and valuables, formulating several strategies for this objective. Subsequently, Memo is incarcerated. Given that Sulo's knowledge of the whereabouts of Bekiro's wealth allows him to orchestrate Memo's escape from incarceration. He subsequently seizes the cache, including Bekiro's financial assets and valuables. Sulo resolves to devise a method to surreptitiously transport these assets away from Memo. He escorts Memo to a tavern in the evening with the intention of intoxicating him.

Succeeding in his objective, Sulo absconds with the suitcase containing the funds. The movie portrays a recurrent theme of deception among individuals, particularly emphasizing duplicity regarding financial matters, with most conflicts originating from monetary disputes. Memo and Sulo engage in socializing at a tavern, although there is a mutual animosity between them. Essentially, their association is instigated by the presence of the money-filled bag, thus underscoring the influence of material wealth and opportunities.

In the movie, people often resort to weapons when committing acts of violence. Memo and Sulo, who are blood-feuding, make a deal. They create the fiction that Memo killed Sulo. In this case, since Sulo is thought to be dead, the agha of the village wants to marry Sulo's wife. Since Sulo's wife is unable to resist the village agha's advances, she writes a letter to Sulo asking him to come back and save her. In the movie, the strong can establish all kinds of dominance over the others. The movie illustrates the dominance of the powerful over the weak, echoing Marx and Hegel's views on wealth inequality, which exacerbates master-servant dynamics and undermines societal ethics. Hegel suggests rectifying the rich-poor divide to uphold moral principles (Fraser, 1998, p. 80). The movie portrays this inequality as Agha's unethical actions go unchallenged, highlighting societal acceptance of power imbalances. There are also studies that have examined the unethical behavior of religious characters in other films starring Kemal Sunal (İnce & Yılmaz, 2020).

The village agha feels it is his right to marry the widows and other women in the village. He also thinks that he is doing them a favor by marrying them. According to the agha, the village women are weird, and marrying them will save their own lives. "*We are saving God's weird ones from being left in the middle,*" the Agha says. The Agha says that he is fulfilling his duty by marrying the women in the village. Similarly, at the wedding, the village women say of Sulo's wife, "How she struts; she is Agha's wife. Marx (2013, p. 42) explains such negativity towards women as follows: "In the relation to the woman who is the victim and servant of common lust, the infinite degradation in which man exists for himself expresses itself; for the secret of this relation finds its ambivalent, definite, clear, unconcealed expression in the relation between man and woman and in the way in which the natural and unmediated sexual relation is conceived" (Yaman, 2018, p. 25). Marx emphasizes the oppression of women within the capitalist system, in general, and states that women should be liberated. This approach towards the women in the movie is an attitude that must be rejected strictly in line with Marx's views.

In the movie, Memo is rejected by the villagers because he does not kill his blood feud partner, Sulo. He is constantly humiliated for not following customs and traditions. Blood feuds are frequently emphasized as a tradition throughout the movie. The Agha frequently invokes the concept of custom to justify marrying Sulo's wife. Memo sarcastically tells this to Agha in the last scene of the movie. In the movie, the Agha tells Memo, "I am kicking you out of the village" and tells the villagers, "You are all my property." He says that all the villagers owe him money. Since the villagers are indebted to the Agha, they cannot act freely. Even if the Agha's statements contradict the moral values of society, the villagers immediately accept them and embrace his ideas since they cannot oppose him. Freedom of individuals, with its moral and legal dimensions, is one of the most important components of the culture of human coexistence. "Freedom" is a subject addressed by many philosophers, clergymen and Sufis. Nurettin Topçu defines "freedom" as the liberation of human beings from all asabiyyahs that lead them to evil (Akkaş, 2022, pp. 206-207). Especially in the movie, the Agha humiliates the villagers due to their poverty. Marx attributes this to economic factors. According to him, the alienation of human beings from both the values of their own lives and the values of other people is rooted in economic factors. People's economic interests affect the behavior of individuals (Fromm, 1973, p. 49-50). In this case, even though the relationship between the agha and the peasant contains essentially immoral elements, this situation depends on acceptance based on economic factors.

Conclusion

Cinema is a cultural output that influences the language, religion, customs, art, and economy of a society and is a social tool that reflects the culture in which it is created. Film actors, as well as producers, directors and screenwriters, portray social events from their personal perspectives, often influenced by social, political, economic, religious and other contextual factors. Films in Turkey often reflect how the changing conditions of historical processes impact society, focusing on the state of the economy and interest structures. The Turkish film classic "Davaro" explores the construction of a system based on accounts and deals with morally problematic and negative themes such as authority, lying, dishonesty and abuse.

During the era when the referenced movie was produced in Turkey, it humorously tackled the common issue of blood feuds. Additionally, the movie sheds light on various other topics, including village lifestyles, the dominance and suppression the agha have over villagers, the romanticization of banditry, and the strict adherence to traditional customs. In the movie, the agha's power and wealth result in the villagers being indebted to him, which justifies his actions in their eyes. The actions of the village's wealthiest individual, the agha, should be morally questioned, however, they often go unquestioned and are sometimes even considered normal by the villagers. In this context, the reflections in the movie show parallelism with Marx's thoughts. Marx suggests that for the villagers, morality is not something deeply questioned; what matters who is performing the action.

In conclusion, when examining the underlying causes of the compromised concept of morality in the movie, it is evident that material concerns are predominantly at the root. Another outcome revealed is that moral actions lack a universal standard and cannot be considered independent of the individual. Furthermore, in society, customs and traditions are utilized by the wealthy agha to establish dominance over the villagers indebted to him. Economic interests prominently influence relationships among villagers. When such interests come into play, the bandit figure is highly esteemed among the villagers. For the villagers, committing murder is regarded as a mundane event, and it is not uncommon for people to witness each other's killings. In this scenario, all moral values have been weakened and, in some cases, disregarded because of relationships based on an economic foundation.

Author contributions

1st Author: %.34, 2nd Author: %33, 3rd Author: %33 contributed to the study.

Conflict of interest

"Morality behind the eyes: An analysis of the film Davaro in the context of Marxist morality" has no financial conflict of interest with any institution, organization or person. There is also no conflict of interest between the authors.

References

- Acar, M. (2021). Mevlâna ve iktisat: Bir mistik şairden iktisadi hayata dair telkinler. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 131–159.
- Akkaş, R. (2022). İstanbul örneğinden hareketle bir arada yaşama kültürü üzerine kavramsal bir çerçeve. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 202–219.
- Aktan, C. C. (2009). Ahlak ve ahlak felsefesine giriş. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 1(1).
- Aristoteles. (1987). *Poetika* (İ. Tunalı, Çev.). Remzi Kitabevi.
- Aziz, A. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. Nobel Yayınları.
- Başaran, Y. (Yapımcı), & Tibet, K. (Yönetmen). (1981). *Davaro* [Film]. Başaran Film.

- Bauman, Z. (2011). *Postmodern etik* (A. Türker, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bircan, U. (2023). Platon'un ahlak anlayışında ruh ve erdem ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(85), 314–327.
- Brenkert, G. G. (1998). *Marx'ın özgürlük etiği* (Y. Al, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Büyükbaykal, N. G., & Yılmaz, M. (2021). Türk medyasında mülkiyet yoğunlaşması ve etkileri. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20(2), 537–551.
- Demir, Ö. (2003). *İktisat ve ahlak*. Liberte Yayınları.
- DeScioli, P., & Kurzban, R. (2009). Mysteries of morality. *Cognition*, 112(2), 281–299.
- Durkheim, E. (2016). *Ahlak ve toplum* (D. Çenesiz, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Engels, F., & Marx, K. (2014). *Komünist Parti Manifestosu*. Doğa Basın Yayın.
- Erkal, O. (2022). İngiliz suluboya ekolünün inşası: 18. yüzyılda İngiliz suluboya sanatçıları. *Konya Sanat*, (5), 71–92. <https://doi.org/10.51118/konsan.2022.18>
- Fraser, I. (1998). *Hegel ve Marks* (B. S. Aydaş, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.
- Freud, S. (2011). *Uygurluğun huzursuzluğu* (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları.
- Fromm, E. (1973). *Çağımızın özgürlük sorunu* (B. Güvenç, Çev.). Özgür İnsan Yayınları.
- Ghazali, İ. I. (2021). *Nefs terbiyesi ve ahlakı güzelleştirme* (E. Urcan, Çev.). İlkharf Yayıncılık.
- Gedikli, B., & Gedikli, M. E. (2022). Nietzsche ve Marx açısından ahlak ve özgürlük. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 39(2), 668–681.
- Gotthelf, A. (2016). The morality of life. In *A companion to Ayn Rand* (pp. 73–104).
- Hume, D. (1963). *Essays moral, political, and literary*. Oxford University Press.
- İnce, M., Küçük, O., & Koçak, M. C. (2023). Analyzing the concept of evil in Marxist and Freudian context through the news on the webpages of the newspapers. *Turkish Academic Research Review*, 8(3), 1042–1060.
- İnce, M., & Yılmaz, M. (2020). Türk sinemasında din adamlarının sunumu: Kemal Sunal filmlerindeki dini karakterler üzerine bir inceleme. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(3), 726–741.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik psikoloji* (E. Gürol, Çev.). Payel Yayınevi.
- Kabadayı, L. (2018). *Film eleştirisi: Kuramsal çerçeve ve sinemamızdan örnek çözümler*. Ayrıntı Yayınları.
- Kafka, F. (2020). *Dönüşüm* (G. Sert, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kant, I. (2001). *Pratik usun eleştirisi* (Z. Eyuboğlu, Çev.). Say Yayınları.
- Kant, I. (2002). *Ahlak metafiziğinin temellendirilmesi* (İ. Kuçuradi, Çev.). [Yayınevi belirtilmemiş].
- Kant, I. (2006). *Yargı yetisinin eleştirisi* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınları.
- Kellner, D. (1981). Marxism, morality, and ideology. *Canadian Journal of Philosophy Supplementary Volume*, 7, 93–120.
- Kızılçelik, S. (2013). *Marx'ın sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Koçak, M. C., & Küçük, O. (2020). İnternet ve sosyal medya haberlerinde ötekinin (Suriyeli sığınmacılar) konumlandırılışı: Konya örneği. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(2), 275–288.
- Koçak, M. C., & Küçük, O. (2021). "Organize İşler" movieinde ideolojinin inşası. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11(3), 526–537.
- Krebs, D. L. (2008). Morality: An evolutionary account. *Perspectives on Psychological Science*, 3(3), 149–172.
- Lacan, J. (2012). *Benim öğrettiklerim* (M. Erşen, Çev.). Monokl Yayınları.
- Lammers, J., Galinsky, A. D., Dubois, D., & Rucker, D. D. (2015). Power and morality. *Current Opinion in Psychology*, 6, 15–19.
- Lippmann, W. (1964). *Public opinion*. The Free Press.
- Locke, J. (1690). *An essay concerning human understanding* (A. C. Fraser, Ed., Vol. 1, Book 2). Clarendon Press.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akınhay & D. Kömürcü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. (1978). *Ekonomi politiğin eleştirisine katkı* (S. Belli, Çev.). Sol Yayınları.

- Marx, K. (1998). *Artı-değer teorileri* (Y. Fingancı, Çev.). Sol Yayınları.
- Marx, K. (2006). *Sosyoloji ve felsefe* (A. Margosyan, Çev.). Belge Yayınları.
- Marx, K. (2011). *Kapital: Birinci cilt* (A. Bilgi, Çev.). Sol Yayınları.
- Marx, K. (2013). *Yabancılaşma* (B. Erdost, Ed.). Sol Yayınları.
- Marx, K. (2015). *1844 El yazmaları: Ekonomi politik ve felsefe* (K. Somer, Çev.). Sol Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2011). *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri* (M. Erdost, Çev.). Sol Yayınları.
- Miller, R. W. (1984). *Analyzing Marx: Morality, power and history*. Princeton University Press.
- Nietzsche, F. (2010). *Putların alacakaranlığı* (M. Tüzel, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F. (2013). *Ahlakın soykütüğü üstüne* (A. İnam, Çev.). Say Yayınları.
- Nuttall, J. (2011). *Ahlak üzerine tartışmalar: Etiğe giriş*. Ayrıntı Yayınları.
- Oxford University Press. (n.d.). *Morality*. In *Oxford Reference*. Retrieved November 12, 2024, from <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803100208797>
- Oxford University Press. (n.d.). *Morality*. In *Oxford Learner's Dictionaries*. Retrieved November 12, 2024, from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/morality>
- Özçelik, İ. (2020). Sinema perdesinde araştırmacı gazetecilik: "Spotlight" movie üzerine sosyolojik bir inceleme. *Konya Sanat*, 3, 32–48. <https://doi.org/10.51118/konsan.2020.3>
- Özden, Z. (2020). *Film eleştirisi: Film eleştirisinde temel yaklaşımlar ve tür filmi eleştirisi*. İmge Kitabevi.
- Özer, Ö. (2015). Teun Adrian Van Dijk örneğinde eleştirel söylem çözümlemesi. In B. Yıldırım (Ed.), *İletişim araştırmalarında yöntemler: Uygulama ve örneklerle* (ss. 197–286). Literatürk.
- Özturan, H. (2015). Aristoteles ve ahlak. *Doğu'dan Batı'ya*, (317).
- Peffer, R. G. (1981). Morality and the Marxist concept of ideology. *Canadian Journal of Philosophy Supplementary Volume*, 7, 67–91.
- Peffer, R. G. (2001). *Marksizm, ahlak ve toplumsal adalet* (Y. Alogan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Platon. (2021). *Yasalar* (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.
- Politzer, G. (2000). *Felsefenin temel ilkeleri*. Sol Yayınları.
- Poole, R. (1993). *Ahlak ve modernlik* (M. Küçük, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Ross, E. A. (1969). *Social control: A survey of the foundations of order*. The Press of Case Western Reserve University.
- Rousseau, J. J. (1963). *Der Gesellschaftsvertrag [The social contract]* (H. Denhardt, Trans.). Reclam.
- Russell, B. (1983). *Evlilik ve ahlak* (V. Eranus, Çev.). Say Yayınları.
- Scanlon, T. M. (2011). What is morality? In *The Harvard Sampler: Liberal Education for the Twenty-First Century* (ss. 243–266). Harvard University Press.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür* (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları.
- Sinemalar. (n.d.). *Davaro*. Retrieved February 14, 2024, from <https://www.sinemalar.com/movie/933/davaro>
- Tuğcu, M. S. (2016). Althusser'in ideoloji kavramı bağlamında "Operasyon Argo" filminin analizi. *The Journal of International Scientific Researches*, 1(3), 55–71.
- Turan, H. (1997). Ahlak felsefesinde özgeci ve çileci yaklaşımlar: J. J. Rousseau ve I. Kant. *Felsefe Dünyası*, 23, 232–237.
- Ural, A., & Kılıç, İ. (2011). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. Detay Yayıncılık.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji sözlüğü*. Milli Eğitim Basımevi.
- Villiers, E. de. (2023). What is morality? A historical exploration. *Verbum et Ecclesia*, 44(1), 11.
- Wolf, S. (1999). Morality and the view from here. *The Journal of Ethics*, 3, 203–223.
- Yaman, M. (2018). Etnoloji defterleri'nin açtığı yeni ufuklar: Marx'ın kadınların ezilmesine ve özgürleşmesine dair düşüncesine ilişkin ipuçları. *Praksis*, 48(3).
- Yaman, M. N. (2023). Aristoteles düşüncesinde ahlaki insan eylemi ve iyi kavramı üzerine bir değerlendirme. *Genç Mütefakkirler Dergisi*, 4(1), 95–111.
- Yardımcı, A. B. (2020). Yabancılaşma ve insan doğası bağlamında Marx'ta etiğin imkânı. *Journal of International Social Research*, 13(73).

Yılmaz, M., & İnce, M. (2022). Rousseau'nun kamuoyu yaklaşımı bağlamında, medyanın 'kamu vicdanı'nı harekete geçirme işlevi üzerine bir araştırma. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12(3), 6145–630.

Göz ardındaki ahlak: Davaro filminin Marksist ahlak bağlamında incelemesi

Salih Gürbüz¹ , Mevlüt Can Koçak² , Burak Türten²

¹Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Sinema-Televizyon Bölümü, Konya, Türkiye; ²Karabük Üniversitesi, Safranbolu Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, Karabük, Türkiye;

ÖZET

Ahlak, insanlık tarihi boyunca sürekli olarak gelişen bir değerler ve inançlar bütünüdür. Toplumsal ahlak ise bir toplumda çoğunluk tarafından kabul gören doğru, yanlış, iyi, kötü gibi değer yargılarına dayalı davranış kuralları ve ilkeler bütünüdür. Literatür, farklı bakış açıları sunan birçok teori ve yaklaşım sunmaktadır. Durkheim'in sosyolojik yaklaşımı, ahlaki değerlerin şekillenmesinde kolektif bilincin ve sosyal bütünleşmenin rolünü vurgulamaktadır. Freud'un psikanalitik teorisi bilinçaltının ve çocukluk deneyimlerinin ahlaki gelişimdeki rolüne odaklanır. Kant'ın etiği ise ödev ve akıldan türetilen evrensel ahlaki yasaların önemini vurgular. Bu farklı teorileri ve odak noktalarını açıklamak, ahlakın çok yönlü doğasının daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Karl Marx, tarihsel ve toplumsal nedenlerle dinamik olan ahlaki ekonomik yapı ile açıklar. Marx'a göre, kapitalist sistem insan ahlakını yozlaştırır ve ahlaki çöküşe yol açar. Para, ahlaki çöküşün bir aracı ve toplumsal çöküşlerin başlıca nedenlerinden biridir. Bu çalışma Karl Marx'ın ahlaki kavrayışı bağlamında "Davaro" filmini ideolojik film analizi perspektifi ile söylem çözümleme modeline uygun olarak çözümlemektedir. Amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen filmdeki söylemler, güç, sınıf, çıkarlar, toplumsal yapılar, aldatma, sömürü, toplumsal düzen ve ahlak temaları çerçevesinde incelenmiştir. "Davaro filmindeki toplumsal ahlaki unsurlar, Marksist ahlak anlayışı ile örtüşmektedir" ifadesi çalışmanın varsayımını oluşturmaktadır. Bu çalışma, Türk sinemasında ahlak anlayışına katkıda bulunmayı amaçladığı için önemli görülmektedir. "Davaro" filmi bu bağlamda daha geniş temaları ve iç görüleri örneklemek için bir vaka çalışması olarak kullanılmaktadır. Sonuç olarak, "Davaro" filminde ekonomik temelli ilişkiler ahlaki değerleri zayıflatmakta, bozmakta ve bazen de yok saymaktadır. Ekonomik çıkarlar ve sınıfsal güç dengeleri değiştiğinde bireysel ve toplumsal etkileşimler Türk kültürel değerlerini göz ardı etmektedir.

ANAHTAR KELİMELER

Toplumsal ahlak, Marksist ahlak, Davaro filmi.

Giriş

Ahlak sözcüğü, Eski Fransızca "moralite" veya Latince "moralitas" terimlerinden türetilmiş olup, Latince'deki "moralis" (mos, mor- "gelenek", çoğulu "mores" yani "ahlak kuralları") kökünden gelmektedir (oxfordlearnersdictionaries.com). Bu terim, niyetlerin veya davranışların iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış olarak değerlendirildiği değerler sistemi, normatif kurallar veya ilkelere atıfta bulunur. Bu tür değerlendirmeler kültürel, dini veya felsefi inançlardan kaynaklanabilir (oxfordreference.com). Latince "moralis" kelimesi bu kavrama karşılık gelir. Kavram, Latince'de olduğu gibi Arapça'da da "mizac" anlamına gelir. Başka bir ifadeyle, hem Batı dünyasında hem de İslam dünyasında ahlak kavramı "insan karakteri" ve "mizacı" ile ilişkilidir. Gazâlî bu durumu şu şekilde açıklar: "Ahlak, nefiste yerleşen bir meleke olup, fiillerin herhangi bir fikri zorlama olmadan kolayca ortaya çıktığı bir yapıdır" (Ghazali, 2021, s. 15). Bununla birlikte, bu davranışlar her zaman sabit kalmayabilir. Bu nedenle ahlaki normlar mutlak değil, belirli bir zaman dilimi içinde geçerli olan değer yargılarıdır. Başka bir deyişle, belli bir dönemde geçerli olan ahlaki kurallar zamanla değişebilir ve hatta önemini yitirebilir (Aktan, 2009, s. 40). Ancak bu durum, "ahlak" kavramı üzerinde tartışılmasını engellemez.

Ahlak kavramı, tarihin hemen her döneminde tartışılmış ve birçok filozof tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bazı filozoflar ahlaka felsefi bir bakış açısıyla yaklaşırken (Platon, 2021, s. 408-410; Aristoteles, 1987, s. 41-43; Kant, 2006, s. 18-23), bazıları onu kişisel, sosyolojik (Durkheim, 2016; Bauman, 2011, s. 71-77; Simmel, 2009, s. 15-17), psikolojik (Freud, 2011, s. 77-83; Lacan, 2012, s. 35-37; Jung, 2006, s. 103-105) ve ekonomik (Marx & Engels, 2011, s. 28; Pfeffer, 2001, s. 171-174; Kellner, 1981; Miller, 1984, s. 35-38) bakış açılarıyla ele almıştır.

Tarih boyunca ahlaka ilişkin algılar büyük ölçüde farklılık göstermiş, bu da farklı dönemlerde çeşitli değerlendirmelere yol açmıştır. Toplumun bazı kesimleri ahlaki standartlara sıkı sıkıya bağlı kalırken, bazıları bu standartları sorgulamış ve eleştirmiştir (Scanlon, 2011, s. 243). Bu noktada, Wolf, ahlaki durağan bir perspektiften algılamaya yönelik çabaları eleştirmiştir. Wolf, böyle bir bakış açısının aşırı derecede basitleştirici ve yanıltıcı olduğunu ileri sürer (Wolf, 1999, s. 203). Ayrıca, Rand tarafından eleştirilen kolektivist ahlak felsefesi de tartışma konusu olmuştur. Rand'a göre, ahlaka dayalı bir yaşamda birey, kendi çıkarlarını Tanrı'ya olan görevi uğruna feda eder ki bu durum bir tür zorlamadır. Rand'ın felsefesinde, ahlak bireyin kendi uğruna yaşamasını kapsar. Ona göre bireyler kişisel çıkarlarını aramalıdır, zira kişisel çıkar peşinde koşmak, bireysel mutluluğun peşinde koşmakla eşdeğerdir (Gotthelf, 2016, s. 73). Kişisel çıkarlar, hazlar ve mutluluklar, çoğu zaman ahlaki ikinci plana iter. Bir bakıma, ahlak mutluluk ve mutsuzluk perspektifinden yorumlanmaktadır.

Nuttall'a göre ahlakta değerler karşıtlıklar yoluyla inşa edilir (Nuttall, 2011, s. 14-15). Bir anlamda, bu ahlaki karşıtlıklar üzerinden uyumlu bir durum oluşturulmaya çalışılır. Bu süreçte, "kınama" gibi çeşitli unsurlar da kullanılabilir (Descioli & Kurzban, 2009, s. 281-283). Böylelikle ahlak, hem otomatik hem de kontrollü davranışların oluşturulmasını sağlar (Krebs, 2008, s. 149). Ancak, kontrollü davranışların örnekler aracılığıyla sağlanması, ahlaki eylemi sorgulanabilir hâle getirebilir. Zira ahlak yalnızca örnekler üzerinden yorumlanamaz. Ahlakı belirli örneklerle sınırlamak, ona yapılabilecek en büyük haksızlıklardan biridir. Asıl soru, "Bize sunulan örnek, gerçekten örnek alınmaya değer mi?" olmalıdır (Kant, 2002, s. 24). Benzer şekilde, bir dönemde örnek kabul edilen bir davranış başka bir dönemde geçerliliğini yitirebilir. Bir bireyin yetiştiği çevre ve yaşam tecrübeleri de ahlaki kalıplarını belirler (Koçak & Küçük, 2020, s. 276). Her ne kadar ahlak evrensel bir değer olarak görülse de her milletin ve toplumun kendi ahlaki değerleri vardır. Bu değerler, kültürel ve sosyal yapının değişimine bağlı olarak zaman içinde esneklik gösterebilir (Villiers, 2023, s. 44). İnsanın dönemsel güçlenmesi veya zayıflaması da ahlak anlayışını etkileyebilir.

Bireyin güçlenmesi veya zayıflaması onun ahlaki yapısında değişim yaratabilir. Lammers'a göre (2015, s. 15-19), ahlak ile güç arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bir bireyin gücü, bazen onu ahlak dışı davranışlara yönlendirebilir. Güç sahibi bireylerin, çıkar odaklı davranışlar sergileme olasılığı daha yüksektir. Güçlü olmak veya güçlü hissetmek, bireyin davranışsal sınırlamaları aşmasına neden olabilir. Ancak, güçlü bireyler ciddi eleştirilere maruz kaldığında, bu onların davranışlarını yeniden değerlendirmelerine yol açabilir. Toplumsal yaşamın gelişimi ahlak yoluyla sağlanabilir. Ahlak, eleştiri yoluyla sosyal pratikleri etkileyebilir. Eleştiri aracılığıyla toplum değişime zorlanabilir (Poole, 1993, s. 13). Bu bağlamda eleştiri, ahlaki normların uygulanmasında bir araç işlevi görebilir. Dolayısıyla ahlak, toplum düzeninin korunmasında önemli bir rol oynar ve toplumun işleyişini etkileyebilir (Ülken, 1969, s. 5).

Ahlaki eleştirel bir perspektiften inceleyen pek çok düşünür bulunmaktadır ve bunlardan biri Karl Marx'tır. Marx, ahlaki yargıları sürekli olarak sorgulamış ve ahlak içerisinde övgülerin ve yergilerin bolluğuna dikkat çekmiştir. Ona göre ideolojiler, bu övgü ve yergiler aracılığıyla yayılır ve egemen ideolojiler, egemen sınıfın ideolojileridir (Pfeffer, 1981, s. 67). Marx, özellikle "ahlak" kavramını altyapı (base) düzeyinde değerlendiren düşünürler arasında yer alır. Bu çalışmada, Marx'ın ahlaki ekonomik indirgemeci (reductionist) bakış açısıyla temellendirme yaklaşımı, "Davaro" filmi bağlamında ahlaki anlayış üzerinden eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenecektir.

Kavramsal çerçeve

Toplumsal ahlak

İnsanlık tarihi boyunca tüm toplumlar, yaşamak için huzurlu bir ortam arayışı içerisinde olmuştur. Bu arayış, tarihsel bağlama bağlı olarak farklı biçimlerde tezahür etmiştir. Güvenli ve barışçıl bir ortam tesis edebilmek için yasa, sansür, ceza, şiddet ve savaş gibi araçların kullanılmasına yönelik çeşitli savlar ileri sürülmüştür. Ancak, barışı sağlama çabalarının tamamı nihayetinde sosyal normlar ve varsayımlar temelinde şekillenmiştir. Başka bir ifadeyle, barışın sağlanması, bu çabaların toplum tarafından onaylanmasına bağlı olmuştur. Bu noktada, "kamuoyu" kavramı çok daha önemli bir hâle gelmiş, toplumun rızası sosyal bütünlüğün sağlanmasında temel bir unsur olmuştur. Bu kavram ve kamuoyu üzerindeki etkileri tarih boyunca pek çok düşünür tarafından tartışılmıştır (Yılmaz & İnce, 2022, s. 615).

Toplumsal rıza ve insan davranışlarının kabulü üzerine yapılan tartışmalar çoğunlukla ahlak kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Ahlak fikri, sosyal pratikler tarafından da şekillendirilebilir. Bu bağlamda, ahlak aynı zamanda toplumun bir aynasıdır. Öte yandan idealistler, ahlaki yargıların toplumdan bağımsız, ilahi bir kaynaktan beslendiğini savunurlar. Onlara göre, belli bir anlamda yanılmaz kabul edilen bu fikirler insan bilincine yüklenmiştir (Politzer, 2000, s. 251). Temel etik varsayımlar da toplumsal düzenin korunmasına yönelik bir çabayı kapsayabilir. Dolayısıyla, gelişmişlik aşamasından bağımsız olarak tüm uygarlıklarda ahlakın inşası zorunludur. Ahlak kavramı, toplu yaşamda beklenen normları tanımlamak için kullanılmaktadır (Demir, 2003, s. 73). Bunun nedeni, ahlakın hukuki düzenlemelerin ötesine geçen birçok toplumsal yaklaşımın temelini oluşturmasıdır.

Jean-Jacques Rousseau, kamuoyunun toplumsal bağlamda olumlu bir etki yarattığını savunarak, kamuoyunun topluluk içinde birlik duygusunu teşvik ettiğini ve bireyleri evrensel gelenekler ve örfler çerçevesinde sosyal normlara uymaya zorladığını ileri sürmüştür. Ona göre bu durum, muhafazakâr bir yaklaşımı sürdürmekte ve ahlaki standartların çöküşünü önlemektedir. Rousseau, kamuoyunun gücünün ve öneminin esasını, onun ahlaki niteliğinde görmektedir. Kamu vicdanının özellikle ahlaki ve geleneksel değerlere dayalı güçlü ifadelerini, toplumun en iyi niteliklerini koruyan unsurlar olarak değerlendirmektedir. Rousseau'ya göre kamuoyu adeta bir yargı kurumu gibi işlev görür ve bireylerin bu kolektif yargının kınamasından kaçınması gerekir (Yılmaz & İnce, 2022, s. 617–618).

Bu tartışmalar, ahlak ile hukuk arasındaki karşılaştırmaların ötesine geçerek, ahlak ile etik arasındaki farkı da ele almaktadır. Ahlak, belirli olaylar ve tarihsel bağlamlar içinde bireysel, toplumsal ve kamusal düzeylerde gözlemlenebilen bir olgu iken, etik felsefi bir disiplindir. Etik, ahlaki olguları analiz eden, ahlaki görüşleri ve öğretileri inceleyen ve bunlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyan bir alandır. Etik (ethos) kavramı, TDK ve Türkçe kullanımında zaman zaman ahlak kavramı ile eşanlamlı kullanılsa da, önemli farklılıklar barındırır. En belirgin farklardan biri, etiğin yazılı kuralları içermesidir. Bir diğer fark ise, ahlakın aynı ülke içinde dahi daha yerel ve bölgesel olabileceği, oysa etiğin daha kapsayıcı ve evrensel ilkeler ortaya koyduğudur.

Platon'a göre, ahlak mutlak ve evrenseldir. Onun ahlaki fikirleri ontolojik ve epistemolojik temellere dayanır. Bilginin güvenilir (episteme) ve güvenilmez (doxa) olarak ikiye ayrılması, ruhun farklı varoluşsal bölümlerinin olması gibi unsurlar bu temellere işaret eder. Bu bağlamda Platon, erdemini öğrenilebilir olduğunu savunmuş ve "bilgi erdemdir" sonucuna ulaşmıştır. Ahlak teorisini, duyuşal dünyanın ötesinde daha üstün bir gerçekliğe sahip olduğuna inandığı idealler kavramı üzerine inşa etmiştir (Bircan, 2023, s. 325).

Aristoteles ise, Platon ve Sokrates'ten ayrılarak gerçeğin açıklamasının somut dünyanın ötesinde değil, doğrudan bu dünyada aranması gerektiğini savunur. Aristoteles'e göre (Özturan, 2015, s. 319), akıl ahlakın temel kaynağını oluşturur. Diğer taraftan (Yaman, 2023, s. 96), Aristoteles, etiği insan ruhunda filizlenen bir davranış biçimi olarak değerlendirmiş ve onu alışkanlıkların oluşum

tarzıyla ilişkilendirmiştir. Bu yaklaşıma göre, bir bireyin davranışlarındaki ahlakilik, her durumda doğru eylemi seçebilme ve gerçekleştirebilme yeteneğine bağlıdır.

Aristoteles'in hocası Platon ise ahlakı ikili bir yapı şeklinde ele almıştır; iyi olanla iyi olmayanın ayrımını yapmıştır. Platon'a göre insan doğasında bölünmüş bir ahlaki yapı bulunur; bir yönü ahlaksızlığı, diğer yönü ise düşünceyi, ruhu ve ahlakı temsil eder. Bu ikili doğa, bireyin içinde kaçınılmaz bir çatışmaya yol açar (Durkheim, 2016, s. 170).

Bireysel dönemlere özgü düşünürlerin ahlak anlayışı üzerindeki etkilerinin yanı sıra (Acar, 2021, s. 137), her çağın genel özellikleri de ahlak anlayışını şekillendirmiştir. Örneğin, Orta Çağ'da tarım ve zanaatkarlık, ahlaki yapıların oluşumunu olumlu yönde etkilemiştir. Tarımla ya da zanaatla geçimini sağlayan bireyler, yasa dışı yollarla kazanç sağlama ihtiyacı duymadıklarından daha ahlaklı bir yapının oluşmasına katkı sağlamışlardır. Buna karşın, 18. ve 19. yüzyıl İngiltere'sinde (Erkal, 2022, s. 88), baskıcı ve ağır bir ahlak anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu moralite düzeninde kadınlar kısıtlanmış ve faaliyet alanları daraltılmıştır. Bu bağlamda ahlak kavramı zaman zaman cinsiyetçilik perspektifinden değerlendirilmiş ve kadının iffetinin korunması ekseninde yorumlanmıştır. Bertrand Russell, bu durumu özellikle Hristiyanlığın etkisi üzerinden açıklamaktadır. Ona göre, toplumsal hayatta ahlak savunucusu olan erkekler, kadınları baştan çıkarıcılar olarak görmüşlerdir (Russell, 1983, s. 45).

Orta Çağ'da ahlak felsefesi büyük ölçüde din ve kilise etkisi altında şekillenmiş, etik düşünceler, yaklaşımlar ve değerlendirmeler dini ilkeler temelinde yapılmıştır. İyi ve kötü, doğru ve yanlış kavramları dini çerçevede tanımlanmıştır. Dünya hayatındaki mutluluğun, ahiret saadeti yanında önemsiz olduğu görüşü hâkim olmuştur. Rönesans ile birlikte bu dine merkezli bakış açısı sorgulanmış ve bireysel arzular ile beklentilerin ön plana çıktığı bir bireycilik anlayışı gelişmiştir.

Modern çağın önemli düşünürleri arasında yer alan Kant ve Rousseau, politik yapılar üzerine yaptıkları analizleriyle tanınmakta olup (Turan, 1997, s. 12), özgürlük kavramını ahlak felsefesinin merkezine yerleştirmişlerdir. Haklara dayalı etik anlayışın kökenleri Immanuel Kant'a kadar uzanır. Kant'ın siyaset teorisinin temel fikri, bireyin öz değeridir. Bu öz değer, bireyin özgür olabilme ve kendi kurallarını özerk bir şekilde koyabilme yetisine dayanır. Hukuki haklar ve kurallar, bu özgürlük ve eşitliği koruma amacı taşımalıdır. Bu çerçevede Kant, bireysel hakların savunucusudur.

Kant'a göre bireysel haklar, insanın vazgeçilmez niteliklerinden türemektedir. Bireysel haklar, insanın ahlaki özgürlük içinde yaşayabilmesini sağlayan her şeyi kapsar (Kant, 2001, s. 208). Kant ve Rousseau, fedakârlığa dayalı ve çileci bir etik anlayışı benimsemişlerdir. Onlara göre ahlaki davranış, nedensellikten bağımsız ve doğa yasalarından ayrı düşünülmelidir (Kant, 2001, s. 17). Kant'ın ahlak felsefesi, doğa ve varlık arasında ikili bir ayrım üzerine kurulmuştur. Doğa, insanı tamamen kuşatır ve etkiler; varlık âleminin bütünlüğü ise ahlak tarafından kapsanır.

Ahlaka ulaşmada iki yöntem söz konusudur. Birinci yöntem deneyler aracılığıyla sonuca ulaşmayı amaçlar. İkinci yöntemde ise deneyim alanına akıl yoluyla girilir ve görünür varlıklar kavranmaya çalışılır.

Friedrich Nietzsche (2010, s. 43), ahlaki yargılara eleştirel bir mesafeye yaklaşmış ve onları dini yargılar gibi değerlendirmiştir. Nietzsche'nin ahlak üzerine ifadeleri:

"Ahlaki olgular yoktur. Ahlakı ve dini yargılar arasındaki ortak yön, var olmayan gerçekliklere duyulan inançtır. Ahlak, yalnızca belirli olguların bir yorumu, hatta daha doğrusu bir yanlış yorumudur. Nasıl ki dini yargılar, gerçeğin ne olduğu ile hayalin ne olduğu arasındaki ayrımın henüz kurulmadığı bir cehalet aşamasına aitse; ahlaki yargılar da aynı şekilde bu cehalet evresinin ürünüdür. Dolayısıyla böyle bir aşamada 'gerçek' terimi kullanıldığında, aslında bizim bugün 'yanılsamalar' dediğimiz şeyleri ifade eder. Bu bağlamda, ahlaki yargılar hiçbir zaman olduğu gibi kabul edilmemelidir. Çünkü bu biçimiyle ahlaki yargılar, her zaman yalnızca saçmalık içerir".

Nietzsche (2013, s. 152), insanların ahlak aracılığıyla hipnotize edildiğini ve bireylerin ahlaki standartlar kullanılarak insanlıktan çıkarıldığını ileri sürmektedir. Ona göre, hayvanların kış uykusuna yatması gibi, insanlar da ahlak yoluyla uyutulmaktadır. Ross ise ahlakın, her alanda egemen olması, her yerde bulunabilir olması ve düşük maliyetli olması nedeniyle tüm mahkemelerden daha etkili bir güce sahip olduğunu belirtir. Edward Ross'a göre kamuoyu, kurumsallaşmamış olsa dahi, yaptırımları sayesinde etkili bir sosyal kontrol mekanizması işlevi görmektedir (Ross, 1969, s. 92).

John Locke, 17. yüzyılda toplum ve kamuoyu üzerine yaptığı araştırmalarda hukuku üç kategoriye ayırmıştır: medeni hukuk, ilahi hukuk ve yasa temelli hukuk. Locke (1690), toplumsal hukuku erdem, rezillik ya da itibar temelinde oluşturulmuş bir kurallar sistemi olarak tanımlamıştır. Ona göre bireyler, zor kullanma yetkilerini devlete bırakmakta; buna karşın, toplum içinde yaşadıkları bireylerin davranışlarını onaylama veya reddetme yetisini ellerinde tutmaktadırlar (s. 476).

David Hume da John Locke'un görüşleriyle paralel olarak, insanların devlet kurarak belli bir otoriteden vazgeçtiklerini, ancak çevrelerini ve diğer bireyleri onaylama veya kınama gibi yargı yetilerini asla bırakmadıklarını ifade etmiştir. Hume, kamuoyunun hükümetler için önemine özellikle vurgu yapmıştır. Çünkü insanlar, doğaları gereği başkalarının fikirlerini dikkate almakta ve davranışlarını bu fikirlere göre ayarlamaktadırlar (Hume, 1963, s. 29).

Walter Lippmann ise "Kamuoyu" (Public Opinion) adlı eserinde, sosyal kontrol mekanizmasına dikkat çekmiş, kamuoyunu "gerçeklerin ahlakileştirilmiş ve kodlanmış bir versiyonu" olarak tanımlamış ve birey için "kınama ya da onay"ın kamuoyunun ahlaki özü olduğunu belirtmiştir (Lippmann, 1964, s. 92).

Yukarıda adı geçen filozoflar, ahlak kavramını farklı açılardan ele almış ve yorumlamıştır. Bazıları ahlaki toplumu kontrol etmenin bir aracı olarak görürken, bazıları onu bir görev olarak değerlendirmiştir. Ahlakı bir vaaz olarak gören Marx ise, ahlaktan ciddi bir şekilde mesafe almıştır. Gerçekten de Marx, ahlaki değerlerin kapitalizme hizmet etmek amacıyla üretilmiş vaazlar olduğuna inanmaktadır.

Marksizm ve ahlak

Marx'ın ahlak anlayışı, akademik çevrelerde önemli tartışmalara yol açmıştır. Marx'ın ahlaki söylemden kaçındığı sıkça öne sürülse de onun eserlerinde ahlak veya etik üzerine yazılmış özel incelemeler bulunmamakta ve geleneksel ahlaki terminolojiye nadiren yer verilmektedir. Ahlaki meselelerle olan ilişkisi dolaylıdır ve ahlaki çoğunlukla sınıf dinamikleri bağlamında ele alır. Marx, ahlakın proletarya tarafından bir araç olarak kullanılabileceğini savunmuştur (Brenkert, 1998, s. 18–29). Ayrıca, kapitalist sistemin içinde barındırdığı çelişkileri tespit etmiş ve bu çelişkilerin ahlaki bir yozlaşmaya yol açtığını ileri sürmüştür. Ona göre, kapitalist üretim biçimi, ahlaki bilinci şekillendirerek ahlaki çelişkiler doğurur. Kapitalist sistemin hüküm sürdüğü toplumlarda, medya sanayi sektörünün bir kurumu haline gelmiş; ekonomik ve siyasi işlevler üstlenmiştir (Büyükbaykal & Yılmaz, 2021, s. 539). Marx'a göre maddi gerçeklik, bilinçten önce gelir; bu da maddi koşulların insanın algılarını ve değerlerini değiştirme gücüne sahip olduğunu gösterir. Dolayısıyla Marx, kapitalist çıkarların, doğası gereği maddi temelli olması nedeniyle, insan ahlakını aşındırdığını savunur (Politzer, 2000, s. 206-208).

Yukarıdaki açıklamalardan açıkça anlaşılacağı üzere, Marx ahlaki ekonomik indirgemeci (reductionist) bir bakış açısıyla yorumlamaktadır. Bu çerçevede, çıkar çatışmaları genellikle özel mülkiyet nedeniyle ortaya çıkar; her iki taraf da mümkün olan en yüksek fiyattan satmayı, en düşük fiyattan satın almayı hedefler. Bu zıt çıkarlar, ahlaki standartlardan sapmaya yol açar. Her taraf, diğerinin bilgisizliğinden faydalanmaya çalışır ve bu da ticaret yoluyla yasallaştırılmış dolandırıcılık biçimlerini doğurur. Marx'a göre, bu sistem içerisinde gerçek bir ahlak yoktur; çünkü bu sistemde yalnızca "parası olanın saygı gördüğü" bir düzen hâkimdir (Marx, 2015, s. 357). Aslında, mevcut ahlaki normlar sistemin sorunsuz işlemesini sağlamak için oluşturulmuştur ve

nihai amaç düzenin devamını sağlamaktır (Marx, 1998, s. 271). Bu yaklaşım, paranın "ahlaki düzenin yıkıcısı" olduğu yönündeki kadim düşünceyle de desteklenir (Marx, 2011, s. 138).

Bu genel bakış açısına dayanarak, Marx'ın klasik anlamda bir ahlak anlayışına sahip olduğunu iddia etmek neredeyse imkânsızdır. Çünkü Marx ne evrensel davranış kalıpları önermiştir ne de toplum veya birey için belirli bir ahlaki kurallar dizisi sunmuştur. Modern meta-etik araştırmalarla paralel bir şekilde, iyi ile kötü, haz ile acı, görev ile özgürlük gibi ahlaki yargıların temelinde yatan fikirleri eleştirel biçimde incelemiştir. Başka bir ifadeyle Marx, toplumda ve tarihte ahlaki davranışın ölçütü olarak kullanılan birçok fikir, ilke ve kuralın yeniden gözden geçirilmesi, sorgulanması ve hatta tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini ileri sürmektedir (Gedikli & Gedikli, 2022, s. 669). Marx'a göre, kapitalist toplum kendi ilkelerini ve yasalarını oluşturmuş ve bireyler kendi öz değerlerinden uzaklaştırılmış hem kendilerine hem de topluma yabancılaşmışlardır. Bu durum ahlaki bir çöküşü beraberinde getirmiştir (Koçak & Küçük, 2021, s. 528). Egemen güçler, bireyleri edilgen hâle getirmiş ve sosyal yaşamı sorgulama yetilerini ellerinden almıştır. Bunun sonucunda, ahlaki olan ile olmayanı ayırt etmek giderek zorlaşmıştır.

Marx, kapitalist sistemin özellikle kadınlar ve çocuklar üzerinde ciddi bir ahlaki yozlaşmaya yol açtığını savunmaktadır. Özellikle, kapitalist düzenin dayatmasıyla annelerin çalışmak zorunda kalması, çocuklarından erken yaşta kopmalarına neden olmaktadır. Bu kopuş öyle bir seviyeye ulaşmaktadır ki, bazı anneler çocuklarını afyonlu formüllerle beslemek zorunda kalmaktadır (Marx, 2011, s. 383). Yabancılaşma yalnızca anneler veya yoksullar ile sınırlı değildir; Marx, para biriktiricilerinin de dünyadaki hazlardan uzaklaştıklarını ve sadece toplumsal zenginlik biriktirmeye odaklandıklarını belirtir (Marx, 1978, s. 173). Bu bağlamda Marx, kapitalist yapının tüm bireyleri yabancılaştırdığını ve onların özgürlüklerini ellerinden aldığını iddia eder. Ona göre sınıflı toplum, yalnızca insan ahlakını zayıflatmakla kalmaz, aynı zamanda bireylerin kendi öz varlıklarına karşı temel bir yabancılaşmayı da beraberinde getirir (Gedikli & Gedikli, 2022, s. 679). Üstelik sefalet ve yoksulluk koşulları, tek boyutlu bir düşünme biçiminin gelişmesine neden olur ve eşitlik ile adalet gibi kavramlar bu ortamda doğası gereği çelişkili hâle gelir (Marx, 2013, s. 79).

Yoksulluk ve sefalet korkusu, bireylerin giderek yalnızlaşmasına yol açabilir. Örneğin Kafka'nın "Dönüşüm" adlı eserinde, bireylerin işsizlik korkusuyla topluma karşı nasıl yabancılaştıkları işlenmektedir. Hikâyede Gregor Samsa bir sabah kendisini bir böceğe dönüşmüş olarak bulur. Hikâyeye, Samsa'nın bu yeni haliyle işe gidememe korkusuna odaklanmakta, dönüşümün kendisinden ziyade dönüşüm sonrası yaşadığı kaygıları vurgulamaktadır.

Metin, ailesine maddi katkı sağlayan Samsa'nın, bu rolü artık yerine getirememesi sonucunda ailesi tarafından dışlanmasını konu almaktadır (Kafka, 2020).

Yabancılaşma bireysel açıdan ele alındığında, "bireyin toplumdan, kültürel değerlerden ve rollerin dağılımından kopması, değer ve normları anlamsız bulması, kendisini güçsüz ve yalnız hissetmesi durumu" olarak tanımlanabilir. Öte yandan, Marx'ın yabancılaşma analizinde vurgu sosyal ve kültürel değerler üzerinde değil, doğrudan ekonomik unsurlar üzerindedir. Ona göre işçiler boş ideolojilerle kandırılmakta ve ideolojik olarak boyunduruk altına alınmaktadır. Yine, ekonomik sermaye, işçilerin barbarlaşmasında rol oynamaktadır (Kızılçelik, 2013, s. 47-48). Marx'ın bu tavrının temelinde, ahlakın burjuvazi tarafından bir araç olarak kullanılmasına ilişkin inancı yatmaktadır. Burjuvazi, ahlakı kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirebilmekte ve oluşturduğu bu ahlaki düzeni topluma kabul ettirebilmektedir. Ayrıca, ekonomik baskılar da ahlak anlayışının farklılaşmasına yol açabilmektedir. Bu çalışmada, önemli bir araç olarak görülen sinema üzerinden, toplumsal ahlakın Marksist ahlak bağlamında eleştirisi yapılmış ve yöntem olarak söylem analizi kullanılmıştır.

Araştırma yöntemi

Bu çalışma, Kartal Tibet yönetmenliğinde çekilen "Davaro" (1981) filmini, Marksist ahlak perspektifi bağlamında incelemektedir. Film, sınıf, iktidar, ekonomi ve ahlak temalarına

odaklanması nedeniyle amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Amaçlı örnekleme, araştırmacının araştırmanın amacına uygun olarak, daha önceki bilgi, deneyim ve gözlemlerine dayanarak birimlerin örnekleme dâhil edilmesi esasına dayanan bir örnekleme yöntemidir (Ural & Kılıç, 2011, s. 45). Bu çalışmanın amacı, "Davaro" filminde yer alan iktidar, sınıf, çıkarlar, toplumsal yapılar, aldatma, sömürü ve toplumsal düzen gibi kavramlara ilişkin ahlaki unsurları, Marx'ın ahlâka yönelik yaklaşımları bağlamında analiz etmektir. Çalışmanın, Türk sinemasında ahlâk anlayışına ilişkin literatüre, özellikle "Davaro" filmi üzerinden önemli bir katkı sunması beklenmektedir. Analiz yöntemi olarak söylem analizi seçilmiştir. Bunun nedeni, filmin hem sözlü hem de sözsüz öğeler içeren, açık ve örtük anlamlarla yüklü çok katmanlı bir yapıya sahip olmasıdır. Söylem analizi, dilin yapısını, işlevlerini ve kullanım kalıplarını inceler (Marshall, 2005, s. 692–693). Söylem analizinde, karmaşık söylem yapısındaki dilbilgisel özellikler de dikkate alınarak, kuramsal yaklaşımlar eşliğinde nitel analizler gerçekleştirilir. Başlangıçta dilbilim çalışmalarında kullanılan söylem analizi, kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerindeki etkisinin artmasıyla birlikte, iletişim araştırmalarında da giderek yaygınlaşmıştır (Aziz, 2011, s. 147). Söylem analizi, metin ve konuşmanın sosyal, politik ve kültürel bağlamlardaki işlevlerini ve yapısını ortaya çıkarmayı amaçlar (Özer, 2015, s. 201). Eleştirel söylem analizi ise özellikle "iktidar, tahakküm, hegemonya, ideoloji, sınıf, cinsiyet, ırk, ayrımcılık, çıkarlar, yeniden üretim, kurumlar, toplumsal yapılar ve toplumsal düzen" gibi temalar üzerine yoğunlaşarak incelemeler yapar (Özer, 2015, s. 201). "Davaro" filminin söylem analizi, filmdeki ekonomik temelli ilişkiler nedeniyle Marksist ahlak çerçevesinde yürütülmüştür. Bunun yanı sıra, analizde ideolojik film eleştirisi yöntemi de kullanılmıştır. Özden'e (2020, s. 165) göre ideolojik film eleştirisi Marksist teoriye dayanır. Bu eleştirel yaklaşım, filmleri ideolojik belirleyiciler doğrultusunda incelemeyi amaçlar. İdeolojik çerçevede, Karl Marx, politikayı ve ekonomiyi birlikte değerlendirir; ekonomik ve kültürel yapılar bağlamında bireylerin ideolojiyle olan konumlarını analiz eder (Kabadayı, 2018, s. 60). Bu çalışma, "Davaro" filmi üzerinden Türk sinemasında ahlak anlayışına ilişkin sınırlı literatüre katkı sunması açısından önemli görülmektedir.

Bulgular

Film künyesi

Tablo 2 Davaro filminin künyesi

Film ismi	Davaro
Yönetmen	Kartal Tibet
Senaryo	Yavuz Turgul, İhsan Yüce, Kartal Tibet
Yapımcı	Yalçın Başaran
Görüntü Yönetmeni	Çetin Gürtop
Gösterim	1981
Süresi	94 dakika
Oyuncular	Kemal Sunal, Pembe Mutlu, Şener Şen, Adile Naşit, Ayşen Gruda

Film sinopsisi

Memo, evlenebilmek için yeterli parayı kazanması gerektiğinden köyünden ayrılarak Almanya'ya çalışmaya gider. Yeterli parayı biriktirdikten sonra köyüne geri döner. Memo, nişanlısı Cano ile evlenmek ister ve köyde bir düğün düzenlenir. Ancak, hapisten yeni çıkan Sülo ile arasında bir anlaşmazlık ortaya çıkar; Sülo, Memo'nun evlenmesini engellemeye çalışır. Hamo, Memo'dan Sülo'yu öldürmesini ister; ancak Memo bu isteği reddeder. Sülo ise, eğer Memo onu öldürmezse köyü terk edeceğini söyler. Memo, başka bir çözüm bulunmadığından, bu teklifi kabul eder ve plan gereği köy meydanında Sülo'yu vurur. Köylüler, Memo'nun Sülo'yu öldürdüğüne inanır. Daha sonra Memo ile Sülo, dağda bir eşkiya sığınağında yeniden karşılaşır ve aralarında bir kavgaya çıkar. Sülo, eşkiyanın parasını görünce şehirde kalmamaya karar verir.

Resim 1 “Davaro” film afişi

“Davaro” filminin söylem analizi

Filmin ilk sahnesinde, Hamo, oğlu Memo’nun Almanya’dan döndüğünü duyunca mutlu olur ve oğlunun nişanlısına, “Almanya’dan geliyor, düşmanlar çatlasın.” der. Bu ifade, ekonomik gücü ve beraberinde gelen üstünlüğü vurgular. Almanya’dan gelmeyi üstünlük ve kıskanılacak bir durum olarak tasvir etmek, kapitalist ideolojiyi yansıtır. Ayrıca Almanya, daha fazla ekonomik fırsatlar sunan bir yer olarak görülmekte ve bu durum, Memo’yu köyde kalanlara göre üstün kılmaktadır. Bu durum, sınıf farklılıklarını ve kapitalist sistemin ekonomik eşitsizliklerini yansıtır.

Köylüler, köy meydanında Memo’yu karşılamak için davul ve zurnalarla hazırlık yaparlar. Köylülerden biri, Memo geldiğinde bir hayvan kurban etmeyi önerir ve böylece Memo’nun “devlet kuşu” gibi zenginlik getiren biri olarak algılandığı görülür. Köylülerin Memo’yu karşılaması ve kurban adaması, ekonomik güce sahip olmanın toplumda hegemonik bir yapı yarattığını gösterir. Bu, kapitalist sistemde ekonomik güce sahip olanların hegemonik bir konuma nasıl geldiklerini açıklar. Filmdeki söylemler, kapitalist ideolojinin ekonomik gücü nasıl yücelttiğini ve onun sosyal ilişkilerdeki rolünü nasıl belirlediğini vurgular. Bu durum, kapitalist sistemin ekonomik gücün sosyal ilişkileri nasıl şekillendirdiğini eleştirir.

Memo’nun karşılama töreni sırasında köy kızları, Memo’nun nişanlısına, “kısmetin iyisi sana vurdu kız”, Memo gibi birini nereden bulacaksın” derler. Bu ifade, ekonomik gücün bireysel değer ve şansla ilişkilendirildiğini gösterir. Memo’nun mali gücü, onun değerini artırır ve onunla ilişki kurmanın büyük bir şans olduğu düşüncesini pekiştirir. Köydeki farklı kesimler, Memo’nun dönüşünden ekonomik beklentiler içerisine girerler. Köy muhtarı Memo’nun yol ve çeşmeler yaptıracığını söylerken, köy imamı caminin bütün masraflarını karşılayacağını, köy öğretmeni okul çatısını tamir ettireceğini belirtir; diğer köylüler ise Memo’nun ağanın düzenini bozacağını ve köylülerin borçlarını ödeyeceğini ifade ederler. Köy muhtarının, imamın, öğretmenin ve diğer köylülerin Memo’dan beklentileri, sosyal güç ilişkilerinin ekonomik temellere dayandığını gösterir. Herkes, Memo’nun ekonomik gücünden yararlanarak kendi konumunu güçlendirmeye çalışmaktadır. Filmde Memo’nun ekonomik gücü, köylülerin beklenti ve davranışlarının ana belirleyicisi olmuştur. Bu durum, kapitalist sistemin yarattığı ekonomik eşitsizliklerin ve bunların sosyal ilişkilere etkilerinin altını çizer. Memo’nun ekonomik gücünün köyün sosyal yapısına etkisi, kapitalist ideolojiyi yansıtır. Herkesin Memo’dan beklenti içine girmesi, ekonomik gücün sosyal değerler ve ilişkiler üzerindeki belirleyici rolünü göstermektedir. Bu, ekonomik gücü kutsayan ve sosyal hiyerarşiyi ekonomik temele dayandıran kapitalist ideolojinin bir eleştirisidir.

Marx, bu durumu insanların ihtiyaç zamanlarında komşularına en samimi şekilde yaklaşmalarıyla açıklar. Ona göre, insanlar bunu para elde etmek amacıyla aldatıcı şekilde yaparlar (Marx, 2013, s. 51). Marksist düşünceye göre aldatma ve kötü niyetli davranışlar ekonomik nedenlerden kaynaklanır (İnce ve diğ., 2023, s. 1042). Filmdeki karakterlerin tutum, davranış ve düşünceleri Marx’ın görüşleriyle örtüşmektedir. Filmde köylüler, Memo’nun Almanya’dan lüks bir arabayla döneceğini beklerken, onun at arabasıyla gelişi karşısında hayal kırıklığına uğrarlar. Köylüler, daha önce gönderilen fotoğrafta bir araba gördüklerini hatırlatarak

arabanın nerede olduğunu sorarlar. Memo, arabanın bir arkadaşına ait olduğunu açıklar. Muhtar, Memo'ya Almanya'da üç yıl kalmasına rağmen neden araba alamadığını sorar. Memo, kaçak işçi olarak çalıştığı için sadece başlık parası biriktirebildiğini söyler. Bu yanıt üzerine, muhtar Memo'ya olan desteğini çeker ve kızını (Memo'nun nişanlısını) geri alır; köylüler de dağılır. Memo'nun annesi, köylülerin aslında Memo'nun şahsına değil, getireceği düşünülen zenginliğe sevindiklerini belirtir. Bu durum, Marx'ın paranın insan ilişkilerini kökten değiştirdiği ve tüm insani ve doğal nitelikleri altüst ettiği yönündeki görüşünü doğrular. Marx ayrıca, paranın "birbirine zıt kardeşleri bir araya getiren güç" olduğunu ifade eder (Marx, 2006, s. 184-185). Filmdeki olaylar ile Marx'ın bu ifadeleri arasında güçlü bir paralellik bulunmaktadır. Bu bağlamda sinema, sosyal yapının bir aynası olarak değerlendirilebilir. Özçelik'in (2020, s. 33) belirttiği gibi, sinema, toplumsal hayat tecrübelerini, sosyal varoluşu, inançları, kültürü ve kısaca toplumsal gerçekliği yansıtmakta önemli bir rol üstlenir. Sinema ile toplumsal yapı arasındaki bu kopmaz bağ, sinema ürünlerinde açıkça gözlenmektedir.

Memo'nun nişanlısıyla evleneceği gün, kan davası düşmanı Sülo hapisten çıkarak köye gelir. Memo'nun annesi, köylüler ve ağa, "Bugün babanın ruhu şad olacak, oğlum. Kanı alınacak. Önce kan, sonra Cano'nun düğünü." sözleriyle Memo'nun Sülo'yu öldürmesi gerektiğini vurgularlar. Eğer bunu yapmazsa, örf ve adetlere aykırı davranmış olacaktır. Özellikle köy ağası, Memo'dan düşmanını vurmasını ister: "Vur ve kanını al, yoksa bu düğün olmayacak. Vurmazsan seni bu köyde yaşatmam. Şimdi gözümün önünden kaybol." Marx, bu tür talepleri ahlaki vaazlar olarak değerlendirir. Ona göre, sınıf toplumunun üstyapısına ait bu tür ahlaki vaazlar, nedenlerden çok sonuçlarla ilgilenir. Bu yüzden Marx, insanların davranışlarını belirleyecek değişmez ahlaki normlar arayan filozofları ve diğerlerini alaycı bir şekilde eleştirir ve bu çabaları anlamsız bulur (Brenkert, 1998, s. 31; Yardımcı, 2020, s. 638). Filmdeki bu sahne, Marx'ın ahlaki vaazlara yönelik eleştirisinin bir yansımasıdır.

Memo, Sülo'yu öldürdüğü zannedildiği için jandarma tarafından tutuklanır ve otobüsle cezaevine götürülür. Ancak yolculuk sırasında eşkıyalar otobüsü durdurur ve yolcuların değerli eşyalarını gasp ederler. Memo'nun bir mahkûm olduğunu fark eden eşkıyalar, onu da yanlarına alırlar. Memo, eşkıyalarla birlikte pusular kurmaya başlar. Bu pusulardan birinde köylüsü Ali ile karşılaşır ve ona biraz para verir. Ali daha sonra kahvehanede Memo'nun cesaretini şöyle anlatır: "Öyle bir güreledi ki sanki gökler yarıldı. Bir hamile kadın çocuğunu düşürdü. Sonra bir baktım, Davaro dağdan aşağı iniyor, uçan ineği gözünden vuruyor. Hepimiz titreyerek baktık." Bu olaydan sonra köylüler ve imam, Memo'yu tekrar övmeye başlarlar. İmam, "Doğduğu gün onun yiğit olacağını anlamıştım." der. Köylülerden biri ise Ali'ye, "O basit biri değil; Davaro, yiğitliğin tanrısıdır." der. Köylüler, borçlu oldukları köy ağasından şikayetçi olmak için Memo'dan yardım istemek isterler. Filmde eşkıya lideri Bekiro, "Bu baskın bereketli oldu." gibi dini ifadeler kullanarak, ekonomik faaliyetleri dini kavramlarla ilişkilendirir. Ayrıca Ali, Memo'yu anlatırken "önümüzde durduğunda yüzünde bir nur gördüm." der. Bu tür ifadeler, ekonomik gücün dini bağlamda kutsallaştırıldığını ve sosyal hiyerarşide ekonomik gücün nasıl meşrulaştırıldığını göstermektedir.

Eşkıya lideri, Memo ve diğer eşkıyalar Memo'nun karısını almak için köye gelirler. Yasadışı faaliyetlerde bulunmalarına rağmen köylüler tarafından davul ve zurnalarla karşılanır ve büyük bir ilgi görürler. Hatta köy ağası bile onları şu sözlerle karşılar: "Köyümüze hoş geldiniz, şeref verdiniz." Bu dil, yasa dışı faaliyetlerde bulunanların ekonomik ve sosyal otoritelerinin meşrulaştırıldığını göstermektedir. Bu durum, ekonomik ve sosyal güce sahip olanların toplum tarafından kabul edildiğini ve bu statünün gelenekler tarafından desteklendiğini ortaya koyar. Ayrıca eşkıya liderinin ve Memo'nun ekonomik ve sosyal otoriteleri, geleneksel törenlerle meşrulaştırılmakta; bu da hegemonik yapıların ekonomik güce dayandığını göstermektedir. Köylüler, eşkıya lideri ve Memo'ya aşırı derecede iltifat etmektedir. Hatta köylüler, eşkıya liderinin onuruna bir hayvan kurban edeceklerini söylerler. Köylülerin eşkıya lideri ve Memo'ya yönelik bu aşırı övgüleri, ekonomik ve sosyal güce sahip bireylerin sosyal hiyerarşide nasıl yükseldiğini ve

toplum tarafından nasıl kabul gördüklerini göstermektedir. Bu durum, sosyal ilişkilerde ekonomik gücün belirleyici rolünü vurgulamaktadır.

Filmde, köylüler Memo'nun kan davası düşmanını öldürmemesini ahlaki değerlere aykırı bulurken; bir eşkiya liderinin davul ve zurnalarla karşılanmasını ise doğal karşılarlar. Bu durum, geleneksel ahlaki değerlerin şiddeti ve intikamı meşrulaştırdığını ve bu değerlerin ekonomik ve sosyal güç ilişkileriyle iç içe geçtiğini göstermektedir.

Marx ve Engels bu durumu kapitalist sistemle ilişkilendirerek şu ifadeleri kullanırlar: "Her toplumsal durum için özgürlük, adalet vb. gibi ebedi doğrular vardır... Oysa komünizm, ebedi doğruları ortadan kaldırır. Dini ve ahlaki ıslah etmek yerine onları tamamen ortadan kaldırır ve bu da şimdiye kadar ki tarihsel gelişmelere ters düşer." (Engels & Marx, 2014, s. 57). Bu iki düşünür, ahlaki değerleri sorgulayarak ideolojinin değerler üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, bir toplumun ya da bireyin ideolojisi ne olursa olsun, dini ya da ahlaki değerler göz ardı edilmemelidir. Ancak filmdeki ilgili sahnede, ahlaki değerler arasındaki çelişki açık bir şekilde görülmekte ve bu durum, bahsedilen görüşle çelişmektedir.

Memo, Bekiro'nun yağmaladığı serveti toprağa gömdüğünü açıkladıktan sonra Sülo, bu zenginliğin yerini öğrenmeye çalışır ve bunun için çeşitli stratejiler geliştirir. Sonrasında Memo hapisaneye düşer. Sülo, Bekiro'nun servetinin yerini bildiği için Memo'nun hapisten kaçmasını sağlar. Ardından parayı ve değerli eşyaları ele geçirir. Sülo, bu serveti Memo'dan gizlemek için yöntemler arar. Memo'yu akşam meyhaneye götürerek sarhoş etmeyi planlar. Hedefine ulaştığında, içinde para bulunan bavulla birlikte kaçır. Filmde, bireyler arasındaki aldatmacalar sıkça işlenir ve özellikle para meselelerinde yoğunlaşır; pek çok çatışmanın kaynağında parasal çıkarlar yer almaktadır. Memo ve Sülo, aralarında düşmanlık olmasına rağmen meyhanede birlikte vakit geçirirler. Ancak aralarındaki ilişki, para dolu bavulun varlığına dayanır. Bu durum, maddi zenginliğin ve fırsatların bireyler üzerindeki etkisini açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Filmde, insanlar şiddet olayları sırasında genellikle silaha başvururlar. Memo ve Sülo, aralarında bir anlaşmaya vararak, Memo'nun Sülo'yu öldürdüğü yönünde bir kurgu oluştururlar. Böylece köylüler Sülo'nun öldüğünü düşünür. Bu durumda, köy ağası Sülo'nun karısıyla evlenmek ister. Sülo'nun karısı, ağanın ısrarına karşı koyamayınca Sülo'ya bir mektup yazarak ondan geri dönmesini ve kendisini kurtarmasını ister.

Filmde güçlü olanlar, diğerleri üzerinde her türlü egemenliği kurabilirler. Film, güçlülerin zayıflar üzerindeki tahakkümünü gösterir ve bu, Marx ile Hegel'in servet eşitsizliğinin efendi-köle ilişkisini derinleştirdiği ve toplumsal etiği zayıflattığı yönündeki görüşlerini yansıtır. Hegel, ahlaki değerlerin korunabilmesi için zengin-fakir uçurumunun giderilmesi gerektiğini savunur (Fraser, 1998, s. 80). Filmde köy ağasının etik dışı davranışlarının sorgulanmaması, toplumun güç eşitsizliklerini nasıl kabullendiğini gösterir. Ayrıca Kemal Sunal'ın rol aldığı diğer filmlerde de dini karakterlerin etik dışı davranışlarının işlendiğine dair çalışmalar bulunmaktadır (İnce & Yılmaz, 2020).

Köy ağası, köydeki boşanmış kadınlar ve diğer kadınlarla evlenmeyi kendi hakkı olarak görmektedir. Ayrıca bunu yaparak kadınlara iyilik ettiğini düşünmektedir. Ağaya göre köy kadınları "garip"tir ve onlarla evlenmek onların kurtuluşudur. Ağa şöyle der: "Allah'ın gariplerini ortada bırakmıyoruz." Ağa, köydeki kadınlarla evlenmeyi bir görev olarak algılamaktadır. Düğün sırasında köy kadınları da Sülo'nun karısı için, "Şuna bak, kasıla kasıla yürüyor; ağanın karısı oldu." şeklinde konuşurlar. Marx (2013, s. 42) kadına yönelik bu tür olumsuz yaklaşımları şöyle açıklar: "Kadının, ortak arzunun kurbanı ve hizmetkârı olduğu ilişkide, insanın kendi için var oluşundaki sınırsız aşağılanma açığa çıkar; bu ilişkinin sırrı, erkekle kadın arasındaki ilişkide ve doğal, dolaysız cinsellik ilişkisinin kavranış biçiminde tam, belirgin ve açık bir şekilde ifade bulur." (Yaman, 2018, s. 25). Marx, genel olarak kapitalist sistemde kadının baskı altına alınmasını vurgular ve kadının özgürleşmesi gerektiğini savunur. Filmdeki kadınlara yönelik bu tutum da Marx'ın görüşleri doğrultusunda kesinlikle reddedilmesi gereken bir tutumdur.

Filmde, Memo, kan davası düşmanı Sülo'yu öldürmediği için köylüler tarafından dışlanır. Gelenek ve göreneklere uymadığı için sürekli aşağılanır. Film boyunca kan davası geleneği sık sık vurgulanır. Ağa da Sülo'nun karısıyla evlenmesini geleneklerle meşrulaştırmaya çalışır. Filmde son sahnede Memo, köy ağasına alaycı bir şekilde bu durumu hatırlatır. Ağa, Memo'ya "Seni köyden kovuyorum." der ve köylülere "Hepiniz benim malımsınız." diye seslenir. Köylülerin tamamının kendisine borçlu olduğunu söyler. Köylüler borçlu oldukları için özgürce hareket edemezler. Ağa'nın sözleri toplumun ahlaki değerleriyle çelişse de köylüler ona hemen boyun eğler.

Bireylerin özgürlüğü hem ahlaki hem de hukuki boyutlarıyla insanın birlikte yaşama kültürünün en önemli bileşenlerinden biridir. "Özgürlük" konusu birçok filozof, din adamı ve düşünür tarafından ele alınmıştır. Nurettin Topçu, "özgürlüğü", insanın onu kötülüğe sürükleyen tüm bağlardan kurtulması olarak tanımlar (Akkaş, 2022, s. 206–207). Filmde özellikle köy ağası, köylüleri yoksullukları nedeniyle aşağılamakta ve ezemektedir. Marx, insanın hem kendi yaşam değerlerinden hem de diğer insanların değerlerinden yabancılaştırmasının ekonomik kökenli olduğunu ileri sürer. İnsanların ekonomik çıkarları bireylerin davranışlarını etkiler (Fromm, 1973, s. 49–50). Bu bağlamda, köy ağası ile köylüler arasındaki ilişki, özünde ahlaka aykırı unsurlar barındırır da ekonomik nedenlerden kaynaklanan bir kabullenişe dayanmaktadır.

Sonuç

Sinema, bir toplumun dilini, dinini, geleneklerini, sanatını ve ekonomisini etkileyen kültürel bir çıktı olup, üretildiği kültürü yansıtan sosyal bir araçtır. Film oyuncularını kadar yapımcılar, yönetmenler ve senaristler de sosyal olayları kendi kişisel bakış açılarıyla betimler; bu betimlemeler sıklıkla sosyal, politik, ekonomik, dini ve diğer bağlamsal faktörlerden etkilenebilir. Türkiye'de çekilen filmler genellikle tarihsel süreçlerin değişen koşullarının topluma nasıl yansıdığını gösterir ve çoğunlukla ekonominin durumu ile çıkar yapıları üzerine odaklanır. Türk sinema klasiği "Davaro" filmi, hesaplara dayalı bir sistemin inşasını sorgulamakta ve otorite, yalan, sahtekârlık ve istismar gibi ahlaki açıdan sorunlu ve olumsuz temaları işlemektedir.

Filmin üretildiği dönemde Türkiye'de yaygın olan kan davaları, söz konusu filmde mizahi bir üslupla ele alınmıştır. Ayrıca film, köy yaşamı, ağaların köylüler üzerindeki hâkimiyeti ve baskısı, eşkıyalığın romantize edilmesi ve geleneklere sıkı sıkıya bağlılık gibi çeşitli diğer konulara da ışık tutmaktadır. Filmde, ağanın güç ve serveti, köylülerin ona borçlu hâle gelmesine sebep olur ve bu durum ağanın eylemlerini köylülerin gözünde meşrulaştırır. Köyün en zengin bireyi olan ağanın davranışları ahlaki açıdan sorgulanması gerekirken, köylüler tarafından sıklıkla sorgulanmamakta ve hatta kimi zaman normal karşılanmaktadır. Bu bağlamda, filmdeki yansımalar Marx'ın düşünceleriyle paralellik göstermektedir. Marx, köylüler için ahlakın derinlemesine sorgulanan bir kavram olmadığını; asıl önemli olanın eylemi kimin gerçekleştirdiği olduğunu ileri sürmektedir.

Sonuç olarak, filmde ahlak kavramının zayıflamasının altında yatan nedenler incelendiğinde, materyal kaygıların belirleyici olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan bir diğer sonuç ise, ahlaki eylemlerin evrensel bir standardının bulunmadığı ve bireyden bağımsız değerlendirilemeyeceğidir. Ayrıca toplumda örf ve adetlerin, borçlu durumda bulunan köylüler üzerinde hâkimiyet kurmak için zengin ağa tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir. Köylüler arasındaki ilişkilerde ekonomik çıkarlar belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu çıkar ilişkileri devreye girdiğinde, eşkıya figürü köylüler arasında büyük bir saygınlık kazanmaktadır. Köylüler için cinayet işlemek sıradan bir olay hâline gelmiş; birbirlerinin öldürülmesine tanık olmak olağan karşılanmıştır. Bu senaryoda, tüm ahlaki değerler ekonomik temelli ilişkilere bağlı olarak zayıflamış ve kimi durumlarda tamamen yok sayılmıştır.

Yazar katkıları

Çalışmaya 1. Yazar: %.34, 2. Yazar: %33, 3. Yazar: %33 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar çatışması

"Göz ardındaki ahlak: Davaro filminin Marksist ahlak bağlamında incelemesi" başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Acar, M. (2021). Mevlâna ve iktisat: Bir mistik şairden iktisadi hayata dair telkinler. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 131–159.
- Akkaş, R. (2022). İstanbul örneğinden hareketle bir arada yaşama kültürü üzerine kavramsal bir çerçeve. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 202–219.
- Aktan, C. C. (2009). Ahlak ve ahlak felsefesine giriş. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 1(1).
- Aristoteles. (1987). *Poetika* (İ. Tunalı, Çev.). Remzi Kitabevi.
- Aziz, A. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. Nobel Yayınları.
- Başaran, Y. (Yapımcı), & Tibet, K. (Yönetmen). (1981). *Davaro* [Film]. Başaran Film.
- Bauman, Z. (2011). *Postmodern etik* (A. Türker, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bircan, U. (2023). Platon'un ahlak anlayışında ruh ve erdem ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(85), 314–327.
- Brenkert, G. G. (1998). *Marx'ın özgürlük etiği* (Y. Al, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Büyükbaykal, N. G., & Yılmaz, M. (2021). Türk medyasında mülkiyet yoğunlaşması ve etkileri. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20(2), 537–551.
- Demir, Ö. (2003). *İktisat ve ahlak*. Liberte Yayınları.
- DeScioli, P., & Kurzban, R. (2009). Mysteries of morality. *Cognition*, 112(2), 281–299.
- Durkheim, E. (2016). *Ahlak ve toplum* (D. Çenesiz, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Engels, F., & Marx, K. (2014). *Komünist Parti Manifestosu*. Doğa Basın Yayın.
- Erkal, O. (2022). İngiliz suluboya ekolünün inşası: 18. yüzyılda İngiliz suluboya sanatçıları. *Konya Sanat*, (5), 71–92. <https://doi.org/10.51118/konsan.2022.18>
- Fraser, I. (1998). *Hegel ve Marks* (B. S. Aydaş, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.
- Freud, S. (2011). *Uygurluğun huzursuzluğu* (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları.
- Fromm, E. (1973). *Çağımızın özgürlük sorunu* (B. Güvenç, Çev.). Özgür İnsan Yayınları.
- Ghazali, İ. I. (2021). *Nefs terbiyesi ve ahlakı güzelleştirme* (E. Urcan, Çev.). İlkharf Yayıncılık.
- Gedikli, B., & Gedikli, M. E. (2022). Nietzsche ve Marx açısından ahlak ve özgürlük. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 39(2), 668–681.
- Gotthelf, A. (2016). The morality of life. In *A companion to Ayn Rand* (pp. 73–104).
- Hume, D. (1963). *Essays moral, political, and literary*. Oxford University Press.
- İnce, M., Küçük, O., & Koçak, M. C. (2023). Analyzing the concept of evil in Marxist and Freudian context through the news on the webpages of the newspapers. *Turkish Academic Research Review*, 8(3), 1042–1060.
- İnce, M., & Yılmaz, M. (2020). Türk sinemasında din adamlarının sunumu: Kemal Sunal filmlerindeki dini karakterler üzerine bir inceleme. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(3), 726–741.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik psikoloji* (E. Gürol, Çev.). Payel Yayınevi.
- Kabadayı, L. (2018). *Film eleştirisi: Kuramsal çerçeve ve sinemamızdan örnek çözümlemeler*. Ayrıntı Yayınları.
- Kafka, F. (2020). *Dönüşüm* (G. Sert, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Kant, I. (2001). *Pratik usun eleştirisi* (Z. Eyuboğlu, Çev.). Say Yayınları.
- Kant, I. (2002). *Ahlak metafiziğinin temellendirilmesi* (İ. Kuçuradi, Çev.). [Yayınevi belirtilmemiş].
- Kant, I. (2006). *Yargı yetisinin eleştirisi* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınları.
- Kellner, D. (1981). Marxism, morality, and ideology. *Canadian Journal of Philosophy Supplementary Volume*, 7, 93–120.
- Kızılcıkelik, S. (2013). *Marx'ın sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Koçak, M. C., & Küçük, O. (2020). İnternet ve sosyal medya haberlerinde ötekinin (Suriyeli sığınmacılar) konumlandırılışı: Konya örneği. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(2), 275–288.
- Koçak, M. C., & Küçük, O. (2021). "Organize İşler" movieinde ideolojinin inşası. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11(3), 526–537.
- Krebs, D. L. (2008). Morality: An evolutionary account. *Perspectives on Psychological Science*, 3(3), 149–172.
- Lacan, J. (2012). *Benim öğrettiklerim* (M. Erşen, Çev.). Monokl Yayınları.
- Lammers, J., Galinsky, A. D., Dubois, D., & Rucker, D. D. (2015). Power and morality. *Current Opinion in Psychology*, 6, 15–19.
- Lippmann, W. (1964). *Public opinion*. The Free Press.
- Locke, J. (1690). *An essay concerning human understanding* (A. C. Fraser, Ed., Vol. 1, Book 2). Clarendon Press.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akinhay & D. Kömürcü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. (1978). *Ekonomi politiğin eleştirisine katkı* (S. Belli, Çev.). Sol Yayınları.
- Marx, K. (1998). *Artı-değer teorileri* (Y. Fingancı, Çev.). Sol Yayınları.
- Marx, K. (2006). *Sosyoloji ve felsefe* (A. Margosyan, Çev.). Belge Yayınları.
- Marx, K. (2011). *Kapital: Birinci cilt* (A. Bilgi, Çev.). Sol Yayınları.
- Marx, K. (2013). *Yabancılaşma* (B. Erdost, Ed.). Sol Yayınları.
- Marx, K. (2015). *1844 El yazmaları: Ekonomi politik ve felsefe* (K. Somer, Çev.). Sol Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2011). *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri* (M. Erdost, Çev.). Sol Yayınları.
- Miller, R. W. (1984). *Analyzing Marx: Morality, power and history*. Princeton University Press.
- Nietzsche, F. (2010). *Putların alacakaranlığı* (M. Tüzel, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F. (2013). *Ahlakın soykütüğü üstüne* (A. İnam, Çev.). Say Yayınları.
- Nuttall, J. (2011). *Ahlak üzerine tartışmalar: Etiğe giriş*. Ayrıntı Yayınları.
- Oxford University Press. (n.d.). *Morality*. In *Oxford Reference*. Retrieved November 12, 2024, from <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803100208797>
- Oxford University Press. (n.d.). *Morality*. In *Oxford Learner's Dictionaries*. Retrieved November 12, 2024, from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/morality>
- Özçelik, İ. (2020). Sinema perdesinde araştırmacı gazetecilik: "Spotlight" movie üzerine sosyolojik bir inceleme. *Konya Sanat*, 3, 32–48. <https://doi.org/10.51118/konsan.2020.3>
- Özden, Z. (2020). *Film eleştirisi: Film eleştirisinde temel yaklaşımlar ve tür filmi eleştirisi*. İmge Kitabevi.
- Özer, Ö. (2015). Teun Adrian Van Dijk örneğinde eleştirel söylem çözümlemesi. In B. Yıldırım (Ed.), *İletişim araştırmalarında yöntemler: Uygulama ve örneklerle* (ss. 197–286). Literatürk.
- Özturan, H. (2015). Aristoteles ve ahlak. *Doğu'dan Batı'ya*, (317).
- Peffer, R. G. (1981). Morality and the Marxist concept of ideology. *Canadian Journal of Philosophy Supplementary Volume*, 7, 67–91.
- Peffer, R. G. (2001). *Marksizm, ahlak ve toplumsal adalet* (Y. Alogan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Platon. (2021). *Yasalar* (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.
- Politzer, G. (2000). *Felsefenin temel ilkeleri*. Sol Yayınları.
- Poole, R. (1993). *Ahlak ve modernlik* (M. Küçük, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Ross, E. A. (1969). *Social control: A survey of the foundations of order*. The Press of Case Western Reserve University.
- Rousseau, J. J. (1963). *Der Gesellschaftsvertrag [The social contract]* (H. Denhardt, Trans.). Reclam.

- Russell, B. (1983). *Evlilik ve ahlak* (V. Eranus, Çev.). Say Yayınları.
- Scanlon, T. M. (2011). What is morality? In *The Harvard Sampler: Liberal Education for the Twenty-First Century* (ss. 243–266). Harvard University Press.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür* (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları.
- Sinemalar. (n.d.). *Davaro*. Retrieved February 14, 2024, from <https://www.sinemalar.com/movie/933/davaro>
- Tuğcu, M. S. (2016). Althusser'in ideoloji kavramı bağlamında "Operasyon Argo" filminin analizi. *The Journal of International Scientific Researches*, 1(3), 55–71.
- Turan, H. (1997). Ahlak felsefesinde özgeci ve çileci yaklaşımlar: J. J. Rousseau ve I. Kant. *Felsefe Dünyası*, 23, 232–237.
- Ural, A., & Kılıç, İ. (2011). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. Detay Yayıncılık.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji sözlüğü*. Milli Eğitim Basımevi.
- Villiers, E. de. (2023). What is morality? A historical exploration. *Verbum et Ecclesia*, 44(1), 11.
- Wolf, S. (1999). Morality and the view from here. *The Journal of Ethics*, 3, 203–223.
- Yaman, M. (2018). Etnoloji defterleri'nin açtığı yeni ufuklar: Marx'ın kadınların ezilmesine ve özgürleşmesine dair düşüncesine ilişkin ipuçları. *Praksis*, 48(3).
- Yaman, M. N. (2023). Aristoteles düşüncesinde ahlaki insan eylemi ve iyi kavramı üzerine bir değerlendirme. *Genç Mütefekkirliler Dergisi*, 4(1), 95–111.
- Yardımcı, A. B. (2020). Yabancılaşma ve insan doğası bağlamında Marx'ta etiğin imkânı. *Journal of International Social Research*, 13(73).
- Yılmaz, M., & İnce, M. (2022). Rousseau'nun kamuoyu yaklaşımı bağlamında, medyanın 'kamu vicdanı'nı harekete geçirme işlevi üzerine bir araştırma. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12(3), 6145–630.